

ჩუქების უკუქმევა

პროფ. დოქ. ზურაბ ძლიერიშვილი

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლე, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

I. ჩუქების დაუშვებლობა

1. ზოგადი მიმოხილვა

მესაკუთრეს შეუძლია, კანონისმიერი ან სხვაგვარი, კერძოდ, სახელშეკრულებო ბოჭვის ფარგლებში თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს ქონებით (ნივთით),¹ არ დაუშვას სხვა პირთა მიერ ამ ქონებით სარგებლობა, განკარგოს იგი, თუკი ამით არ ილახება მეზობლების ან სხვა მესამე პირთა უფლებები ანდა, თუ ეს მოქმედება არ წარმოადგენს უფლების ბოროტად გამოყენებას.²

მესაკუთრე უფლებამოსილია³ მოექცეს ქონებას თავისი შეხედულებისამებრ.⁴ ამასთან, იგი ამ ქონების ბედს განაგებს მასზე მესამე პირების ზემოქმედების გამორიცხვის თვალსაზრისითაც.⁵ საკუთრება ქონებაზე „სრული ბატონობის“ გამომხატველი აბსოლუტური უფლებაა.⁶

„საქართველოს კონსტიტუციით დაცულია არა მხოლოდ საკუთრება, არამედ მისი შეძენაც და გასხვისებაც. საკუთრების შინაარსსა და ფარგლებს განსაზღვრავს არა კანონი, არამედ სამართლებრივი წესრიგი“.⁷ „საკუთრების უფ-

ლება ბუნებითი უფლებაა, რომლის გარეშეც შეუძლებელია დემოკრატიული საზოგადოების არსებობა. საკუთრების უფლება არა მარტო ინდივიდის არსებობის ელემენტარული საფუძველია, არამედ უზრუნველყოფს მის თავისუფლებას, მისი უნარისა და შესაძლებლობების ადეკვატურ რეალიზაციას, ცხოვრების საკუთარი პასუხისმგებლობით წარმართვას“.⁸ საკუთრება უპირობოდ დაცული ფასეულობაა, იმის მიუხედავად, თუ რა ღირებულების მფლობელობაა სახეზე და რა სოციალური ტვირთის მატარებელია იგი.“⁹

„საკუთრების განკარგვის თავისუფლებასთან გვაქვს საქმე, როცა ეს განკარგვა მესაკუთრის თავისუფალი ნების შედეგად ხდება და იგი წარმოადგენს სუვერენული უფლების რეალიზაციის გამოვლინებას.“¹⁰ „საქართველოს კონსტიტუციით დაცულია მხოლოდ კანონიერი გზით მოპოვებული საკუთრება. საკუთრება კანონიერად მაშინ ჩაითვლება, თუ ის შეძენილია კანონის მოთხოვნათა დაცვით.“¹¹ „საკუთრების კანონისმიერი თუ სახელშეკრულებო ბოჭვის ნებისმიერ შემთხვევაში საკუთრების არსი უნდა შენარჩუნდეს და მისი შინაგანი შინაარსი არ უნდა დაზიანდეს“.¹²

სკ-ის 170-ე მუხლის თანახმად, საკუთრების უფლება შეიძლება ცალკეულ შემთხვევებში შე-

¹ ზარანდია, სანივთო სამართალი (მეორე გამოცემა), 2019, გვ. 210.

² ზოიძე, საკუთრების ცნება ქართულ სამოქალაქო კოდექსში, ქსმ, 1998 (1), გვ. 87.

³ თოთლაძე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი II, ჭანტურია (რედ.), 2018, მუხლი 170, ველი 3.

⁴ სუსგ № ას-402-2021, 4 ნოემბერი, 2021, პ. 139-142.

⁵ კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 220.

⁶ ზოიძე, ქართული სანივთო სამართალი, 2003, გვ. 80.

⁷ ზოიძე, საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, 2007, გვ. 97.

⁸ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება №1/2/384, 2 ივლისი, 2017.

⁹ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება №1/2/411, 19 დეკემბერი, 2008.

¹⁰ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება №1/2/384, 2 ივლისი, 2007.

¹¹ საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება №2/5/309, 13 ივლისი, 2005.

¹² ზოიძე, საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, 2007, გვ. 105.

იზღუდოს, როგორც ხელშეკრულებით, ასევე კანონით. კანონმდებლობა ცალკეულ შემთხვევებში ზღუდავს მჩუქებელს (მესაკუთრეს) ქონების განკარგვის უფლების განხორციელებას. ეს ძირითადად დაკავშირებულია გასაჩუქებელი ქონების სამართლებრივ სტატუსთან. მაგალითად, თუ ჩუქების ობიექტია ისეთი ქონება, რომელიც საერთო თანაზიარ საკუთრებაშია, მისი გაჩუქება შესაძლებელია თანამესაკუთრის ნებართვით. თუ ხდება მოთხოვნის უფლების გაჩუქება, საჭიროა იმ წესების დაცვა, რომლებიც ვალდებულებაში კრედიტორის შეცვლასთანაა დაკავშირებული. იგივე შეიძლება ითქვას მესამე პირებთან ურთიერთობისას დასაჩუქრებულის ვალის მჩუქებლის მიერ თავის თავზე აღების შემთხვევაში. ამ დროს ვალდებულებაში მოვალის შეცვლა ხდება და გათვალისწინებულ უნდა იქნეს დასაჩუქრებულის კრედიტორის ინტერესები.¹³

საჩუქრის ობიექტის ოდენობასთან დაკავშირებით გარკვეული შეზღუდვაა გათვალისწინებული საქართველოს კანონით „საჯარო დანებებულებაში ინტერესთა შეუთავსებლობისა და კორუფციის შესახებ“.

ჩუქების შეზღუდვასთან ერთად კანონმდებლობა ითვალისწინებს ჩუქების დაუშვებლობასაც. თუ ჩუქების შეზღუდვა ძირითადად დასაჩუქრებულისა და მესამე პირის ინტერესების დაცვას გულისხმობს, ჩუქების დაუშვებლობა მჩუქებლის ინტერესებითაა განპირობებული.¹⁴

2. ჩუქების დაუშვებლობის წინაპირობები

პირის სურვილი - მაღლიერება ან სხვა მორალური მოტივებით გამოწვეული კეთილგანწყობა გამოხატოს სხვა პირის მიმართ, უარყოფითად არ უნდა აისახებოდეს მის მატერიალურ კეთილდღეობაზე. სწორედ ეს პრინციპია ასახული 526-ე მუხლში, რომლითაც კანონმდებელი გამჩუქებლის მატერიალურ მდგომარეობას იმდენად მნიშვნელოვან ფაქტორად მიიჩნევს ჩუქების ხელშეკრულების დადებისათვის,

რომ დაუშვებლად მიიჩნევს მჩუქებლის მხრიდან განკარგვის უფლებამოსილების განხორციელებას, თუ ქონების გაჩუქება საარსებო წყაროს უსპობს მჩუქებელს ან მის კმაყოფაზე მყოფ პირებს.

„სკ-ის 526-ე მუხლი ჩუქების დაუშვებლობის წინაპირობას ადგენს და საარსებო წყაროს მოსპობის საფრთხის კონტექსტში, როგორც მჩუქებელს, ისე, მის კმაყოფაზე მყოფ პირებს უდგენს მოთხოვნის წარდგენის კანონით გათვალისწინებულ წანამძღვარს“.¹⁵ „საქმეში არსებული მტკიცებულებების საფუძველზე, სასამართლომ დაასკვნა, რომ განსახილველ შემთხვევაში არ დასტურდებოდა სკ-ის 526-ე მუხლის გამოყენების წინაპირობების არსებობა.“¹⁶

„საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ სკ-ის 526-ე მუხლის მიზნებისათვის, ქონების გაჩუქების დაუშვებლობას ადგილი აქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გასაჩუქებელი ქონება არის მჩუქებლის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების საარსებო წყარო, ანუ ამ ქონების მეშვეობით მჩუქებელი შემოსავალს უნდა იღებდეს და გაჩუქების შემდეგ აღარ უნდა რჩებოდეს შემოსავლის სხვა წყარო, რომელიც მისი აუცილებელი მოთხოვნების დაკმაყოფილებას უზრუნველყოფს. სკ-ის 526-ე მუხლის საფუძველზე ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება გააჩნია არა მხოლოდ მჩუქებელს, არამედ მის კმაყოფაზე მყოფ პირებსაც“.¹⁷

კანონმდებლობა დაუშვებლად მიიჩნევს ასევე სამეურვეო პირის სახელით ჩუქების ხელშეკრულების დადებას, კერძოდ, 1296-ე მუხლის თანახმად, „სამეურვეო (სამზრუნველო) პირის სახელით ჩუქების ხელშეკრულების დადება არ შეიძლება“. სამეურვეო ან სამზრუნველო პირის ქონების გაჩუქება არ დაიშვება მეურვის ან მზრუნველის მიერ მაშინაც კი, როცა ამაზე თანა-

¹³ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეო რჩენა, 2018, გვ. 391.

¹⁴ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 232.

¹⁵ სუსგ №ას-1155-2018, 13 ოქტომბერი, 2021, პ.27.

¹⁶ სუსგ №ას-1150-2019, 10 ივნისი, 2021, პ.1.4; სუსგ №ას-228-218-2016, 3 ივნისი, 2016; სუსგ №ას-325-310-2015, 20 მაისი, 2015; სუსგ №ას-384-363-2012, 4 ივნისი, 2012; სუსგ №ას-1087-1116-2011, 13 ოქტომბერი, 2011; სუსგ №ას-385-358-2010, 14 ივნისი, 2010.

¹⁷ სუსგ №ას-1155-2018, 13 ოქტომბერი, 2021, პ.25-26; სუსგ №ას-1150-2019, 10 ივნისი, 2021, პ.1.4; სუსგ №ას-634-605-2016, 03 ივნისი, 2016, პ.50; სუსგ №ას-471-450-2015, 20 ნოემბერი, 2015, პ.1.8.

ხმაა მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო.¹⁸ ეს აკრძალვა წარმოადგენს სამეურვეო (სამზრუნველო) პირის ქონებრივი ინტერესების დაცვის გარანტიას.¹⁹ ასეთ აკრძალვას საფუძვლად უდევს სამეურვეო ან სამზრუნველო პირის ქონებრივი ინტერესების შელახვის²⁰ თავიდან აცილების აუცილებლობა.²¹

3. სამართლებრივი შედეგები

ხელშეკრულება ყოველთვის კონკრეტული სამართლებრივი შედეგის მიღწევას ისახავს მიზნად. მაგრამ ხელშეკრულების მონაწილე მხარეების მიერ არჩეული საშუალებები ან მათ მიერ განხორციელებული მოქმედებები ზოგჯერ არ არის სამართლით შემოთავაზებული შესაძლებლობების ადეკვატური და ექვივალენტური.²² პრაქტიკულად ეს იმას ნიშნავს, რომ ზოგი ნების გამოვლენა (გარიგება) იწვევს დასახული სამართლებრივი შედეგის დადგომას, ზოგი კი - არა. ამ განსხვავებათა აღსანიშნავად სამოქალაქო სამართალი განამტკიცებს სამდვიო გარიგებისა (ხელშეკრულების) და ბათილი გარიგების (ხელშეკრულების) ცნებებს.

ნამდვილად მიიჩნევა ისეთი ხელშეკრულება, რომელიც იწვევს მისი მონაწილე მხარეების მიერ დასახული სამართლებრივი შედეგის დადგომას. ხელშეკრულება მიიჩნევა ბათილად, თუკი მას შედეგად არ მოსდევს დასახული მიზნის მიღწევა იმის გამო, რომ კანონი განხორციელებულ ნების გამოვლენას სამართლებრივად არანამდვილად მიიჩნევს.²³

54-ე მუხლის პირველი წინადადების თანახმად, ბათილია გარიგება, რომელიც არღვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს. აქ,

ერთი მხრივ, მხედველობაშია, როგორც ყველა ის გარიგება, რომელთაც გააჩნია ბათილობის კანონით განსაზღვრული საერთო საფუძველი, ისე ცალკეული გარიგებისათვის დამახასიათებელი სპეციალური საფუძველები.²⁴

გარიგების ნამდვილობაზე ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია იმ კანონის ხელყოფას, რომელიც სამართლებრივ შედეგად უშუალოდ ითვალისწინებს გარიგების ბათილობას. თუ აკრძალვა მოქმედებს ხელშეკრულების ორივე მხარის მიმართ, გარიგება, როგორც წესი, ბათილია. მხედველობაშია მისაღები, რომ გარიგების ბათილობა, ჩვეულებრივ გამომდინარეობს არა ზოგადი მუხლიდან, არამედ უშუალოდ შესაბამისი სპეციალური ნორმიდან ან მისი სათანადოდ განმარტებიდან.²⁵ სწორედ ასეთ სპეციალურ ნორმას წარმოადგენს სკ-ის 526-ე მუხლი, რომლის დანაწესის დარღვევაც გამოიწვევს ჩუქების ხელშეკრულების ბათილობას შესაბამისი სამართლებრივი შედეგებით.²⁶

II. პირობაზე დამოკიდებული ჩუქება და შეწირულობა

1. ზოგადი მიმოხილვა

მოქმედების თუ ნების გამოვლენის (გარიგების) შედეგები შეიძლება პირობაზე იყოს დამოკიდებული.²⁷ ხელშეკრულების მხარეები, როგორც წესი, ხელშეკრულების დადებისთანავე იწყებენ მის შესრულებას, მაგრამ არსებობს შემთხვევები, როდესაც ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შედეგების დადგომას მხარეები უკავშირებენ განსაზღვრული გარემოებების არსებობას. ვინაიდან ხელშეკრულების (გარიგების) შედეგების დადგომა ამ გარემოებების არსებობაზეა დამოკიდებული, სამოქალაქო სა-

¹⁸ *ჭანტურია*, შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, 1997, გვ. 381.

¹⁹ *შენგელია*, *ჭანტურია* / *ზოიძე* / *ნინიძე* / *შენგელია* / *ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეხუთე, 1296-ე მუხლი, გვ. 346.

²⁰ *შენგელია/შენგელია*, საოჯახო სამართალი (მესამე გამოცემა), 2013, გვ. 382.

²¹ *სუსტ* №ას-316-299-2017, 3 ივლისი, 2017.

²² *ძლიერიშვილი*, ჩუქების ხელშეკრულების სამართლებრივი ბუნება, 2004, გვ. 32.

²³ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 54-ე მუხლი, გვ. 177.

²⁴ *კერესელიძე*, *კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები*, 2009, გვ. 275.

²⁵ *Medicus*, AT des BGB, 2006, §43, Rn. 644 ff.

²⁶ *ძლიერიშვილი*, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა, 2018, გვ. 431.

²⁷ *კერესელიძე*, *კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები*, 2009, გვ. 392.

მართალი ასეთ გარიგებებს პირობით გარიგებებს უწოდებს.²⁸

პირობითად ითვლება გარიგება, როდესაც იგი დამოკიდებულია სამომავლო და უცნობ მოვლენაზე იმით, რომ ან გარიგების შესრულების გადადება ხდება მის დადგომამდე, ან გარიგების შეწყვეტა - ამ მოვლენის დადგომისთანავე. შესაბამისად, პირობა არის ისეთი „სამომავლო“ გარემოება, რომლის დადგომასაც უკავშირდება სამართლებრივი შედეგების არსებობა.²⁹ გარიგებით გათვალისწინებული შედეგის დადგომა შეიძლება რამდენიმე პირობაზე იყოს დამოკიდებული. ეს პირობები შეიძლება იყოს როგორც კუმულატიური, ასევე ალტერნატიული.³⁰

პირობის სამართლებრივი ინსტიტუტი კერძო ავტონომიის ღირსშესანიშნავი საშუალებაა. იგი გარიგების მხარეებს შესაძლებლობას აძლევს, ნაკისრი ვალდებულებების შესრულება გადადონ იმით,³¹ რომ იგი დაუკავშირონ რაღაც მოვლენას, რომლის დადგომაში მეორე მხარეც იქნება დაინტერესებული.³² როდესაც პირობით გარიგებებზე საუბარი, იგულისხმება სკ-ის 90-ე-98-ე მუხლებით გათვალისწინებული წესები და არა გარიგების ნამდვილობის პირობები.³³

2. პირობის სახეები, რომლებიც შეიძლება დაედოს ჩუქებას

ჩუქება, როგორც უსასყიდლო ხელშეკრულება, არ უნდა შეიცავდეს ისეთ პირობას, რომელიც დასაჩუქრებულის მხრივ ქონებრივი ვალდებულებების შესრულებასთან იქნება დაკავშირებული. მაგალითად, ბინის გაჩუქებისას არ შეიძლება დასაჩუქრებულისაგან ბინაში ჩატარებული რემონტის ღირებულების მოთხოვნა. ასეთ შემთხვევაში ხელშეკრულება უსასყიდლო

ხასიათს კარგავს. მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ჩუქების ხელშეკრულებით არ შეიძლება რაიმე პირობის გათვალისწინება.³⁴

ამის საფუძველს წარმოადგენს 528-ე 1-ელი ნაწილის შინაარსი. პირობა შეიძლება ეხებოდეს საჩუქრად მიღებული ქონების სარგებლობის ან მართვის წესს. „სკ-ის 528-ე მუხლის თანახმად, ჩუქება გარკვეული პირობითაც შეიძლება განხორციელდეს, თუმცა ეს პირობა უშუალოდ ნაჩუქარი ქონებიდან უნდა გამომდინარეობდეს და გამჩუქებელი სანაცვლო სარგებელს არ უნდა იღებდეს“.³⁵

ჩუქების ხელშეკრულების დადება ისეთი პირობით, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონს, დაუშვებელია.³⁶ კანონსაწინააღმდეგო, უზნეო და შეუძლებელი პირობები³⁷ იწვევენ გარიგების ბათილობას იმის მიუხედავად, ეს პირობები გადადებითია თუ გაუქმებითი, ანდა თვით გარიგება სასყიდლიანია თუ უსასყიდლო.³⁸

„სასამართლომ განმარტა, რომ ჩუქების ხელშეკრულების გაფორმება ისეთი პირობის დათქმით, როგორიცაა მოდავე მხარეთა შორის ოჯახური ურთიერთობის მოწესრიგება, ეწინააღმდეგება სკ-ის 528 I მუხლის დანაწესს, რის გამოც მითითებული საფუძველით - დასაჩუქრებულის მხრიდან პირობის შეუსრულებლობის გამო - ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების საფუძველი არ არსებობს.“³⁹

3. შეწირულობის სამართლებრივი ბუნება

ჩუქების ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს ასევე რაიმე მიზნის მისაღწევად. მიზანი შეიძლება იყოს საერთო-სასარგებლოც. ასეთ ჩუქებას შეწირულობა ეწოდება. მის თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ დასაჩუქრებული არის პირთა გარკვეული ჯგუფი ან იურიდიული პი-

²⁸ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 410.

²⁹ *Medicus*, Allgemeiner Teil des BGB, 2006, § 52, Rn. 828 f.

³⁰ *ზოიძე*, *ჭანტურია/ზოიძე/ნინიძე/შენგელია/ხეცუურიანი* (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, 90-ე მუხლი, გვ. 67.

³¹ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 412.

³² სუსგ №ას-1105-1132-2011, 13 ოქტომბერი, 2011.

³³ *ზარანდია*, სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, 2005, გვ. 37.

³⁴ *MüKoBGB/Koch*, 7. Aufl., 2016, § 525, Rn. 2; *HK-BGB/Saenger*, 10. Aufl., 2019, § 525, Rn. 2.

³⁵ სუსგ №ას-151-143-2017, 02 აგვისტო, 2017, პ.22.

³⁶ *ძლიერიშვილი*, ჩუქება და სამისდღემო რჩენა, 2018, გვ. 460.

³⁷ *კერესელიძე*, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 394.

³⁸ *ჭანტურია*, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 414.

³⁹ სუსგ №ას-325-310-2015, 15 მაისი, 2015.

რი, რომელსაც საზოგადოებრივი მნიშვნელობა გააჩნია. შეწირულობის მიზანია კეთილი საქმის, საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმის წახალისება, ქველმოქმედების განხორციელება. ამიტომ ქონების ჩუქება სახელმწიფოსათვის, ქალაქისათვის, სასწავლო ან სამედიცინო დაწესებულებისათვის, ბავშვთა სახლისათვის, რელიგიური დაწესებულებისათვის და ა.შ. ჩაითვლება შეწირულობად.⁴⁰

შეწირულობის საგანი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ქონება, რომლის განკარგვა თავისუფლად შეაძლებელი. შეწირულობისთვისაც საჭიროა მათი თანხმობა, ვის მიმართაც კეთდება იგი. შეწირულობით სარგებლობა უნდა შეესაბამებოდეს ამ მიზნებს, რისთვისაც გაკეთდა იგი. შეწირულობის მიზნობრივი პრინციპის დარღვევა შეიძლება გახდეს ხელშეკრულების მოშლის საფუძველი.

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ იმ სამართლებრივი შედეგის გათვალისწინებით, რისი მიღწევაც მოსარჩელეს სურდა, სკ-ის 524-ე, 528.1, 528.3, მუხლებიდან გამომდინარეობს. განსახილველ შემთხვევაში დადგენილია და საქმეში წარდგენილი მტკიცებულებებით დასტურდება, რომ მოპასუხემ დაარღვია შეღავათიანი აგროკრედიტის პროექტის ფარგლებში გაფორმებული სამმხრივი შეთანხმებით გათვალისწინებული მიზნობრიობა, შესაბამისად, სკ-ის 528.3 მუხლით გათვალისწინებული სამართლებრივი საფუძვლით, ხელშეკრულებაზე უარის თქმის შემადგენლობაც განხორციელებულია.“⁴¹

პირობის შესრულება, ჩვეულებრივ, გამჩუქებელმა უნდა მოითხოვოს და გააკონტროლოს. ეს უფლება შეიძლება იმ პირმაც განახორციელოს, რომლის ინტერესებშიც იქნა იგი დათქმული. მჩუქებლის ან დაინტერესებული პირის კონტრაგენტად ყოველთვის გამოდის დასაჩუქრებული, სწორედ მან უნდა უზრუნველყოს პირობის შესრულება. თუ დასაჩუქრებული პირობას არ შეასრულებს, ეს ჩაითვლება

ხელშეკრულების დარღვევად და გასვლის საფუძვლად.⁴²

„სასამართლომ აღნიშნა, როდესაც მოსარჩელე მიუთითებს ნაჩუქარი ქონების საზოგადოების საკეთილდღეოდ გამოყენების აუცილებლობაზე, ფაქტობრივად სადავო ქონებას ანიჭებს სკ-ის 528-ე მუხლით გათვალისწინებული შეწირულობის სტატუსს, რაც არ იკვეთება მხარეთა შორის წერილობით გაფორმებული ჩუქების ხელშეკრულებიდან.“⁴³

„თანადაფინანსების ფარგლებში, გადახდილი თანხის უკან დაბრუნება გამოირიცხება, თუკი მოპასუხე დაამტკიცებს, რომ თანხა მიზნობრივად გახარჯა. მოცემულ შემთხვევაში არ არსებობს სკ-ის 528.1, 528.3-ე მუხლებით გათვალისწინებული მოთხოვნის დაკმაყოფილების ფაქტობრივი და სამართლებრივი საფუძველი.“⁴⁴

III. ჩუქების გაუქმება დასაჩუქრებულის უმადურობის გამო

1. ზოგადი მიმოხილვა

529-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევა ნაჩუქრობის შინაარსის ერთ-ერთ გამოვლინებას წარმოადგენს.⁴⁵ მჩუქებლის უფლება, უკან დაიბრუნოს გაჩუქებული ქონება, ჩუქების ურთიერთობის მაღალი ზნეობრივი ხასიათითაა განპირობებული. ნაჩუქრობა ისტორიულად ჩამოყალიბდა, როგორც ზნეობრივ საძირკველზე დაფუძნებული ურთიერთობა. „სამართალში და განსაკუთრებით სამოქალაქო სამართალში, ყოველთვის აუცილებელია სამართალსა და ზნეობას შორის ფუნდამენტური ურთიერთობის გათვალისწინება. აუცილებელია იმ მსგავსებისა და განსხვავების გათვალისწინება, რომელიც არსებობს სამართლებრივ შეფასებასა და ზნეობრივ შეფასებას, სამართლებრივ

⁴⁰ შენგელია, ჭანტურია / ზოიძე / ნინიძე / შენგელია / ხეცურიანი (რედ.), საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეოთხე, ტომი I, 528-ე მუხლი, გვ. 75.

⁴¹ სუსგ №ას-1775-2019, 21 ივლისი, 2020, პ.18-19.

⁴² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 235.

⁴³ სუსგ №ას-501-475-2015, 31 მარტი, 2016, პ.21.

⁴⁴ სუსგ №ას-1069-2021, 23 დეკემბერი, 2021, პ.99.

⁴⁵ ძლიერიშვილი, ჩუქების გაუქმების საფუძვლები და სამართლებრივი შედეგები, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2017, გვ. 106.

ღირებულებასა და ზნეობრივ ღირებულებას შორის“.⁴⁶

ნაჩუქრობა წარმოადგენს სამართლისა და ზნეობის ურთიერთკავშირის გამოვლინებას. ამიტომაცაა, რომ მჩუქებლის მიერ ქონებრივი სიკეთის უსასყიდლოდ გაცემა პირდაპირ უკავშირდება დასაჩუქრებულის მხრიდან, მართალია, არა სამაგიერო, მაგრამ ზნეობრივი ქცევის ვალდებულებას.⁴⁷ სწორედ ასეთი ვალდებულება უნდა დაუპირისპირდეს მჩუქებლის მიერ გაღებულ ქონებრივ სიკეთეს.⁴⁸ „დასაჩუქრებულის არაზნეობრივი მოქმედება ძირს უთხრის ნაჩუქრობის, როგორც მორალურ-სამართლებრივი ხასიათის ინსტიტუტის, არსებობას.“⁴⁹ სკ-ის 529-ე მუხლი საზოგადოდ უსასყიდლობის საფუძველზე წარმოშობილი საკუთრების მოშლის ერთ-ერთ გამოვლინებად უნდა მივიჩნიოთ.⁵⁰

„ჩუქების ხელშეკრულებით კონტრაჰენტი იღებს საკუთრების უფლებას, რომელიც „აღამიანის უფლებათა დაცვის კონვენციის“ დამატებითი ოქმის პირველი მუხლითაა გარანტირებული. ნორმით დაცული სიკეთით სარგებლობის მიმართ კონვენცია წევრ სახელმწიფოებს შეფასების ფართო ზღვარს უდგენს, თუმცა, საკუთრების უფლებით დაცულ სფეროში ჩარევა ლეგიტიმურ საფუძველს უნდა ემყარებოდეს და დასახული მიზნის პროპორციული უნდა იყოს, რათა მესაკუთრის გარანტირებული უფლებები არ დაირღვეს. ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოშობილი საკუთრების გაუქმების საკანონმდებლო რეგლამენტაციათაგან ერთ-ერთს წარმოადგენს სკ-ის 529-ე მუხლი.“⁵¹

2. ისტორიული მიმოხილვა

ჩუქების გაუქმება და ნაჩუქარი ნივთის უკან დაბრუნება ცნობილი იყო ჯერ კიდევ რომის სამართალში. ჩუქების გაუქმების ინსტიტუტთან მიმართებით იუსტინიანე აღნიშნავდა: „ჩვენ ზოგადად დავადგინეთ, რომ ყოველი კანონიერი ჩუქების ხელშეკრულება ძალაში რჩება და არ შეიძლება გაუქმდეს, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც დადგენილი იქნება დასაჩუქრებულის მხრიდან მჩუქებლის მიმართ აშკარა უმადურობა“. ასეთი უმადურობის გამოხატვას წარმოადგენდა დასაჩუქრებულის მიერ მჩუქებლისათვის მძიმე შეურაცხოფის მიყენება (iniunice atroces),⁵² მჩუქებლის სიცოცხლისათვის საფრთხის შექმნა ან მნიშვნელოვანი ქონებრივი ზიანის მიყენება.⁵³

„ბექა-ალბულას სამართლის წიგნის მიხედვით, ჩუქება განიხილება, როგორც საკუთრების შეძენის ერთ-ერთი სამართლებრივი საფუძველი. ბექა მანდატურთუხუცესის დადგენილებით, „მოყვრობისა და კარგი დამოკიდებულებისათვის ნაჩუქარ ქონებას („გინა სამამულო, გინა სასაქონლო და გინა რაა“) გამჩუქებელი, თუნდაც დროთა განმავლობაში რომ გაღარიბებულიყო, უკან ვერ გამოართმევდა. მხოლოდ იმ შემთხვევაში კი, როცა მხარეებს შორის მოყვრობა და კეთილი განწყობილება მოიშლებოდა დასაჩუქრებულის ბრალით, დასაჩუქრებულს საჩუქარი უკლებლივ უნდა დაებრუნებინა“.⁵⁴

3. ჩუქების გაუქმების სამართლებრივი საფუძვლები

ნაჩუქრობა, როგორც სახელშეკრულებო ურთიერთობა გარკვეულწილად ავალდებულებს დასაჩუქრებულს. ეს ვალდებულება სკ-ის 529-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევაში კონკრეტული პირობის სახით კი არაა მოცემუ-

⁴⁶ ზოიძე, საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, 2007, გვ. 29.

⁴⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება № 1/2/215, 01 აპრილი, 2003.

⁴⁸ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 530, Rn. 3.

⁴⁹ ზოიძე, საქართველოს სამოქალაქო სამართლის საფუძვლები ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში, თსუ-ის იურიდიული ფაკულტეტი, 2017, გვ. 250.

⁵⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება № 1/2/215, 01 აპრილი, 2003.

⁵¹ სუსგ №ას-1183-2018, 05 აპრილი, 2019, პ.29, პ. 38.

⁵² Zimmermann, The Law of Obligations - Roman Foundations of the Civilian Tradition, Breach of Contract, Chapter 25, Clarendon, Oxford University Press, 1996, 792.

⁵³ რომის სამართლის ძეგლები, იუსტინიანეს ინსტიტუციები, 2002, გვ. 74-75.

⁵⁴ დოლიძე, ძველი ქართული სამართალი, 1953, გვ. 153.

ლი, არამედ ზნეობრივ-სამართლებრივი ვალდებულების სახით არსებობს.⁵⁵ ეს ვალდებულება მჩუქებლის მიმართ მძიმე შეურაცხყოფის მიყენებისა და დიდი უმადურობის გამოჩენისაგან თავის შეკავებაში მდგომარეობს და ვადით შეზღუდული არაა.

ჩუქების გაუქმებას იწვევს არა ყოველგვარი შეურაცხყოფა და უმადურობა, რომლებიც თავისთავად ზნეობის საწინააღმდეგო მოქმედებად ითვლება, არამედ დასაჩუქრებულის ისეთი ქცევა, რომელიც სერიოზულ საფრთხეს უქმნის საზოგადოების ზნეობრივ საფუძვლებს. ასეთად კი 529 I მუხლი მიიჩნევს მძიმე შეურაცხყოფასა და დიდ უმადურობას. ჩუქების გაუქმებით ამ შემთხვევაში სასამართლო ასრულებს ზნეობრივ ფასეულობათა მხარდაჭერისა და დაცვის ფუნქციას. ის, თუ კონკრეტულად რაში გამოიხატება დასაჩუქრებულის მხრიდან სამართლებრივად მნიშვნელოვანი გასაკიცხი მოქმედების განხორციელება, ეს კონკრეტული ფაქტის საქმეა და სასამართლო პრაქტიკის საფუძველზე უნდა დადგინდეს. „მხედველობაშია მისაღები, რომ ვინაიდან ნაჩუქრობა სახელშეკრულებო ურთიერთობაა, დასაჩუქრებულისათვის წინასწარვეა ცნობილი სკ-ის 529-ე მუხლით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგები. რადგანაც დასაჩუქრებული თანახმაა მიიღოს საჩუქარი, ივარაუდება, რომ ჩუქების გაუქმების შედეგებიც მისთვის მოულოდნელი არაა“.⁵⁶ მისი ნება ფორმალურად თანხმობაშია ხელშეკრულების შინაარსთან.

„გამჩუქებლის მიერ გაღებული ქონებრივი სიკეთის სანაცვლოდ დასაჩუქრებულის მიერ ზნეობრივი სიკეთის გამოვლენის ვალდებულება ამართლებს სკ-ის 529-ე მუხლით გათვალისწინებულ ჩუქების გაუქმებისა და გაჩუქებული ნივთის გამოთხოვის უფლებას, რაც არ შეიძლება ჩაითვალოს საკუთრების უფლების შელახვად“.⁵⁷

„დასაჩუქრებულს ქონება საკუთრებაში გადაეცემა მისი თანხმობით, შესაბამისად, ყველა თანამდევ შედეგზე დასაჩუქრებული თავისი ნებით გამოთქვამს თანხმობას. ამდენად, იგი წინასწარვე აცნობიერებს, რომ შესაძლებელია კანონით განსაზღვრული პირობების არსებობისას მოხდეს ნაჩუქარი ნივთის უკან გამოთხოვა და ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმება. ამასთან, მხედველობაშია მისაღები ამ ხელშეკრულების უსასყიდლო ხასიათი, რაც განპირობებულია მხარეთა შორის არსებული განსაკუთრებული ურთიერთობით. სწორედ ეს წარმოადგენს კიდევ ჩუქების მოტივს. დასაჩუქრებულის მხრიდან მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება ან დიდი უმადურობის გამოჩენა მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ სპობს იმ საფუძველს, რომელმაც ჩუქება წარმოშვა. დასაჩუქრებულის მხრიდან ზნეობრივი ვალდებულების იგნორირება სავსებით სამართლიანად იწვევს მჩუქებლის მხრიდან ჩუქების გაუქმების შესაძლებლობას. ამიტომაც უსაფუძვლოა იმის მტკიცება, რომ სკ-ის 529-ე მუხლით ილახება დასაჩუქრებულის, როგორც მესაკუთრის ინტერესები“.⁵⁸

4. გამოყენების წინაპირობები

ჩუქების გაუქმების წინაპირობებია: მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება (529 I), დიდი უმადურობის გამოვლენა (529 I), მჩუქებლის მიერ გაჩუქებული ქონების გამოთხოვა (529 II) და ერთნაირი ვადის დაცვა მას შემდეგ, რაც მჩუქებელი შეიტყობს იმ გარემოებების შესახებ, რომლებიც მას ჩუქების გაუქმების უფლებას ანიჭებს (529 III)

4.1. მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება ან დიდი უმადურობის გამოჩენა

529 I მუხლი ადგენს მოთხოვნის წარმოშობისათვის აუცილებელ პირობებს, ნორმის შემადგენლობას: მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ დასაჩუქრებულის მიერ ხორციელება „მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება“ ან „დიდი

⁵⁵ სუსგ №ას-582-2021, 14 ივლისი, 2021, პ.34; №ას-1050-2019, 09 სექტემბერი, 2019, პ.41.

⁵⁶ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 242.

⁵⁷ ნინუა, უძრავ ქონებაზე საკუთრების წარმოშობა ჩუქებით, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“ №1, 2008, გვ. 92.

⁵⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება № 1/2/215, 01 აპრილი, 2003.

უმაღურობის გამოჩენა“. აღნიშნული წინაპირობების არსებობისას მჩუქებელი 529 II მუხლის საფუძველზე უფლებამოსილია ნამდვილი და, შესაბამისად, უკვე მოქმედი ხელშეკრულება „გააუქმოს“ დასაჩუქრებულისათვის შესაბამისი შეტყობინებით (ანალოგიურ დებულებებს ითვალისწინებს გსკ-ის 530-ე პარაგრაფი - *Widerruf der Schenkung*).⁵⁹

529 I მუხლით გათვალისწინებული დასაჩუქრებულის მიერ მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ „მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება“ ან „დიდი უმაღურობის გამოჩენა“, როგორც ხელშეკრულების „გაუქმების“ საფუძველები, ჩამოყალიბებულია ალტერნატიული წინაპირობების სახით.⁶⁰ (გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 530-ე პირველი პარაგრაფი ამ წინაპირობებს ადგენს კუმულაციურ და არა ალტერნატიულ წინაპირობებად).⁶¹

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ განმარტავს, თუ რა შედის უმაღურობის ცნებაში ან ვინ წარმოადგენს მჩუქებლის ახლო ნათესავს. სასამართლო პრაქტიკაში კი მიღებულია, რომ დასაჩუქრებულის უმაღურობად ითვლება: ა) არამართლზომიერი მოქმედება, რომელიც მიმართულია მჩუქებლის, მისი ოჯახის წევრის ან აღმავალი და დაღმავალი ნათესავის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის, პატივის, ღირსების, თავისუფლების ან საქმიანი რეპუტაციის წინააღმდეგ; ბ) განზრახი მოქმედება, რომელიც მიზნად ისახავს მჩუქებლისათვის მნიშვნელოვანი ქონებრივი ზიანის მიყენებას; გ) კანონით განსაზღვრულ მოვალეობაზე - არჩინოს მჩუქებელი, უარის თქმა და სხვა.

მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ შეურაცხყოფა შეიძლება გამოვლინდეს როგორც ფიზიკური ქმედებით, მაგალითად, მისი სიცოცხლის, ჯანმრთელობისათვის⁶² ან ქონებისათვის საფრთხის შექმნით, ასევე სიტყვიერი შეურაცხყოფით.

„სკ-ის 529-ე მუხლიდან გამომდინარე, მოსარჩელის განსაზღვრია, რომელ ქმედებას მიიჩნევს უმაღურობად ან შეურაცხყოფად, თუმცა კონკრეტული ფაქტი წარმოადგენს თუ არა ისეთი სახის შეურაცხყოფას ან უმაღურობას, რაც ჩუქების გაუქმებას შეიძლება დაედოს საფუძვლად, სასამართლოს შეფასების საგანია და არა თავად მოსარჩელის. სასამართლომ მხართა ურთიერთდამოკიდებულების, მათი შეხედულებების, თავად ქმედების შეფასების, ასევე, კონკრეტულ საზოგადოებაში არსებული ნეს-ჩვეულებებისა და დამკვიდრებული მოსაზრებების გათვალისწინებით უნდა განსაზღვროს, იჩენს თუ არა დასაჩუქრებული უმაღურობას გამჩუქებლის მიმართ ან არის თუ არა მისი ქმედება შეურაცხმყოფელი.“⁶³

„მძიმე შეურაცხყოფა“ და „დიდი უმაღურობა“, ანუ უმაღურად ქცევა, შეფასებითი კატეგორიაა, რასაც განსაზღვრავს სასამართლო გარემოებათა ურთიერთშეჯერების შედეგად“⁶⁴. აღნიშნული წინაპირობების არსებობის შეფასებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული როგორც მჩუქებლის მიერ გარემოებების აღქმა, ე.წ. სუბიექტური თვალსაწიერი,⁶⁵ ასევე მოსამართლის მიერ იმის შეფასება, თუ როგორ აღიქვამდა ამ გარემოებებს იმავე პირობებში მყოფი სხვა ადამიანი.⁶⁶ „საკაცაციო პალატამ არ გაიზიარა კასატორის მსჯელობა, რომ საჩუქრის გამოთხოვისათვის სავალდებულო იყო, მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება ჩუქების დადების შემდეგ განხორციელებულიყო და განმარტა, რომ გარიგების დადებამდე ამ ფაქტის (დასაჩუქრებული მეუღლის მხრიდან ცოლქმრული ღალატი) ცოდნის შემთხვევაში, მოსარჩელე ჩუქების ხელშეკრულებას აღარ გააფორმებდა“⁶⁷.

⁵⁹ *Larenz/Wolf, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 9. Aufl. 2004, §18, Rn. 15.

⁶⁰ ჩაჩავა, მოთხოვნისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, 2010, გვ. 83.

⁶¹ *MüKoBGB/Koch*, 7. Aufl. 2016, § 530, Rn. 2; *Palandt/Weidenkaff*, 74. Aufl. 2015, § 530, Rn. 8.

⁶² *BGH, Urteil vom 22. Oktober 2019 – X ZR 48/17*.

⁶³ სუსგ №ას-1155-2018, 13 ოქტომბერი, 2021, პ.22; №ას-582-2021, 14 ივლისი, 2021, პ.40-41; №ას-359-2020, 03 თებერვალი, 2021, პ.28; №ას-1050-2019, 09 სექტემბერი, 2019, პ.44-45; №ას-744-2019, 05 ივლისი, 2019, პ.74-75; №ას-1011-954-2015, 18 მარტი, 2016, პ.25.1; №ას-887-848-2014, 24 ივლისი, 2015, პ.1.8; №ას-1235-1176-2014, 24 თებერვალი, 2015, გვ. 3.

⁶⁴ სუსგ №ას-290-276-2016, 25 მაისი, 2016.

⁶⁵ სუსგ №ას-157-153-2016, 15 აპრილი, 2016.

⁶⁶ *ძლიერიშვილი*, ჩუქება და სამისდღეო რჩენა, 2018, გვ. 468.

⁶⁷ სუსგ №ას-887-848-2014, 24 ივლისი, 2015.

მოსარჩელემ (მჩუქებელმა) დასაჩუქრებულის (მოპასუხე) მხრიდან შეურაცხოფისა და უმადურობის გამოხატულებად მიიჩნია დასაჩუქრებულის მიერ მის წინააღმდეგ მიცემული ჩვენება, რის გამოც მჩუქებელი ცნობილი იქნა დამნაშავედ სკ-ის 260-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით. სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მოთხოვნა, და განმარტა, რომ პირის სისხლის სამართლის პროცესში ჩვენების მიცემა, რა დროსაც იგი „თანამონაწილედ“ (თანამსრულებლად) ასახელებს მჩუქებელს (განთქმას), არ შეიძლება უმადურობად ჩაითვალოს.⁶⁸ სასამართლომ არ დააკმაყოფილა ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების თაობაზე მოთხოვნა და განმარტა, რომ დასაჩუქრებულის, როგორც მესაკუთრის მიერ ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე მიღებული ქონების იპოთეკით დატვირთვა, არ შეიძლება შეფასდეს 529-ე მუხლით გათვალისწინებულ უმადურობად მჩუქებლის მიმართ, რამეთუ საკუთრებაში არსებულ ქონებაზე გარიგების დადება მესაკუთრის უფლებამოსილებაა.⁶⁹ „საქმეში არსებული მასალებით არ დასტურდება, რომ დასაჩუქრებულის მხრიდან ადგილი აქვს მჩუქებლის მიმართ უმადურობის გამოვლენას.“⁷⁰ „სასამართლომ განმარტა, რომ მოპასუხის (დასაჩუქრებულის) მიერ მეორე ოჯახის შექმნა, არ წარმოადგენს კანონით გათვალისწინებულ იმ გარემოებას, რომელიც შეიძლება საფუძველად დაედოს ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმებას.“⁷¹ „მოპასუხის (დასაჩუქრებული) ქმედებები, რაც გამოიხატა სადავო ფართში თავისუფალი სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელებაში, წარმოადგენს იმ უფლებას, რაც დაცულია საქართველოს კონსტიტუციითა და საქართველოს კანონმდებლობით“⁷². „მხოლოდ ოჯახურ თანაცხოვრებაზე უარის თქმა ვერ იქნებოდა მიჩნეული იმგვარ მძიმე შეურაცხყოფად ან დიდ უმადურობად,

რასაც შეეძლო გამოენვია ჩუქების გაუქმება.“⁷³ „დაუშვებელია დასაჩუქრებულის უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების არამართლზომიერი შეზღუდვა გამჩუქებლის სურვილითა და ჩუქების გაუქმების შესაძლებლობის არაკეთილსინდისიერად რეალიზებით.“⁷⁴

529-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, ჩუქების გაუქმების საფუძველად განსაზღვრულია არა მხოლოდ მჩუქებლის, არამედ მისი ახლო ნათესავის მიმართ გამოჩენილი დიდი უმადურობა ან მძიმე შეურაცხყოფის მიყენება. ამ დანაწესის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ახლო ნათესავის მიმართ დასაჩუქრებულის არაზნეობრივი საქციელი მხოლოდ იმ შემთხვევაში იწვევს ჩუქების გაუქმებას, თუკი ეს მჩუქებლის მიერ იქნება მოთხოვნილი, ანუ მჩუქებელი მისი ახლო ნათესავის მიმართ დასაჩუქრებულის ზნეობრივად გასაკიცხ ქმედებას იმდენად უნდა ითავისებდეს, რომ თვითონვე უნდა ხდიდეს სადავოდ მასა და დასაჩუქრებულს შორის არსებულ ვალდებულებით სამართალური თვითობას.⁷⁵

ჩუქების შემთხვევაში არ უნდა გამოირიცხოს 316 II მუხლით გათვალისწინებული „გულისხმიერების ვალდებულება.“ იმის მიუხედავად, გულისხმიერება კეთილსინდისიერების პრინციპიდან ნაწარმოებ, მისგან დამოუკიდებელ თუ მხოლოდ მის დამაკონკრეტებელ ინსტიტუტად განიხილება,⁷⁶ სკ-ის 316 II მუხლის დანაწესიდან უდავოდ გამომდინარეობს ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობის ნებისმიერი მონაწილის ვალდებულება, გაუფრთხილდეს „მეორე მხარის უფლებებსა და ქონებას“ და შესაბამისი ურთიერთობის „შინაარსისა და ხასიათის გათვალისწინებით“, არ დაუშვას მათი არათანაზომიერი ხელყოფა.⁷⁷

⁶⁸ სუსგ №ას-256-581-09, 11 ივნისი, 2009.

⁶⁹ სუსგ №ას-826-775-2010, 22 ნოემბერი, 2010.

⁷⁰ სუსგ №ას-1122-2021, 24 თებერვალი, 2022, გვ. 4;

სუსგ №ას-289-2019, 31 ივლისი, 2020, პ.1.4; სუსგ №ას-68-65-2016, 15 აპრილი, 2016, პ.44.4; სუსგ №ას-1275-1295-2011, 21 ნოემბერი, 2011.

⁷¹ სუსგ №ას-195-617-2006, 10 ივლისი, 2006.

⁷² სუსგ №ას-325-310-2015, 20 მაისი, 2015.

⁷³ სუსგ №ას-910-860-2015, 17 თებერვალი, 2016.

⁷⁴ სუსგ №ას-1067-1006-2015, 29 დეკემბერი, 2015.

⁷⁵ სუსგ №ას- 1733-2019, 28 ივლისი, 2020, პ.6-10; №ას-1333-2019, 27 ნოემბერი, 2019, პ.42-45.

⁷⁶ ვაშაკიძე, კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით - აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ქართული სამართლის მიმოხილვა, 10/2007, გვ. 18.

⁷⁷ კერესელიძე, კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, გვ. 92.

4.2. მჩუქებლის მიერ გაჩუქებული ქონების გამოთხოვა

529 II მუხლი ადგენს სამართლებრივ შედეგს, რომელიც მჩუქებელს ამავე მუხლის პირველი ნაწილით განსაზღვრული წინაპირობების არსებობისას ანიჭებს უფლებას, „გააუქმოს“ ჩუქების ხელშეკრულება და მოითხოვოს ნაჩუქარი ნივთის უკან დაბრუნება.⁷⁸ სკ-ის 529-ე მუხლი განსაზღვრავს მოთხოვნის წარმოშობის წინაპირობებს და ასევე ამ წინაპირობების არსებობისას დამდგარ შესაბამის სამართლებრივ შედეგს.⁷⁹

ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმება ხორციელდება ცალმხრივი მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენით დასაჩუქრებულის მიმართ.⁸⁰ ჩუქების გაუქმების შეტყობინება ნამდვილია იმ მომენტიდან, როდესაც შესაბამისი ნების გამოვლენა მოექცევა მიმღების (დასაჩუქრებულის) ძალაუფლების სფეროში და მას რეალური შესაძლებლობა ექნება გაეცნოს აღნიშნულს.⁸¹ ჩუქების გაუქმება კანონმდებლის მიერ პირისათვის მინიჭებული შესაძლებლობაა, ცალმხრივად, ანუ მეორე მხარის თანაქმედების გარეშე, გამოიწვიოს სასურველი სამართლებრივი შედეგი.⁸² მასში მითითებული უნდა იყოს ჩუქების გაუქმების საფუძველი.⁸³

გაჩუქებული ნივთის გამოთხოვა, როგორც წესი, ხორციელდება ფორმის დაცვის გარეშე განხორციელებული ცალმხრივი მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენის მეშვეობით.⁸⁴ აგრეთვე შესაძლოა ამგვარი ნების გამოვლენა სა-

რჩელის აღძვრაშიც მდგომარეობდეს.⁸⁵ საკმარისია, თუ გამოთხოვის შესახებ განცადება შინაარსობრივად შეცნობის შესაძლებლობას იძლევა.⁸⁶ გამოთხოვიდან ნათლად უნდა გამომდინარეობდეს გამოთხოვის საფუძველი.⁸⁷ აღნიშნული მითითება შესაძლებელია მოგვიანებით პროცესზე დაზუსტდეს.⁸⁸ დიდი უმადურობის შემადგენლობა⁸⁹ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში⁹⁰ ყველა გარემოებების ერთობლივი შეფასების შედეგად უნდა დადგინდეს.⁹¹ თუ ჩუქება გაუქმებული იქნება სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე დასაჩუქრებულის უმადურობის ან მძიმე შეურაცხყოფის მოტივით, მჩუქებელი უფლებამოსილია მოითხოვოს გაჩუქებული ქონების უკან დაბრუნება. ნაჩუქარ ქონებაზე მესამე პირების მიერ მოპოვებული უფლება ჩუქების გაუქმებით არ ირღვევა.

გერმანიის კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, გამოთხოვის საგნად გვევლინება ვალდებულებით სამართლებრივი ჩუქების ხელშეკრულება. სანივთო სამართლებრივი ხელშეკრულების პირვანდელ მდგომარეობაში აღდგენა ხორციელდება § 812 I 2 და § 531-ე პარაგრაფის მეორე აბზაცის მიხედვით.⁹² ვინაიდან გამოთხოვის გაცხადების შედეგად გადაცემის სამართლებრივი საფუძველი ქრება, § 812 I 2 პარაგრაფის შესაბამისად წარმოიშობა უსაფუძვლო გამდიდრებიდან გამომდინარე მოთხოვნა (*Condictio ob causam finitam*).⁹³ აღნიშნული ნათლადაა გამოხატული § 531-ე მე-2 აბზაცში, რომელიც არა სამართლებრივ შედეგებს, არამედ სამართლებრივ საფუძველზე მი-

⁷⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007, 87.

⁷⁹ ჩაჩავა ს., მოთხოვნისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, სადისერტაციო ნაშრომი, თსუ, თბ., 2010, 85, <http://press.tsu.ge/data/image_db_innova/Disertaciebi/sofio_chachava.pdf>.

⁸⁰ Prutting, Wegen, Weinreich (Hrsg.), Hoppenz, BGB Komm., 5. Aufl. 2010, § 531, Rn. 1.

⁸¹ Wendtland, in Bamberger, Roth (Hrsg.), BGB Komm., 3. Aufl. 2012, §130, Rn. 9.

⁸² Larenz, Wolf, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, 9. Aufl. 2004, §18, Rn. 7. Koch, in MüKo zum BGB 7. Aufl. 2016, § 530-1, Rn. 2.

⁸³ Gehrlein, in Bamberger/Roth (Hrsg.) BGB Komm., 3. Aufl. 2012, § 531, Rn. 1.

⁸⁴ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 2.

⁸⁵ Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 2.

⁸⁶ BGH NJW 1952 S20; Hermann in Ermann BGB Kommentar 14. Aufl., §13 Rn. 1; Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 2.

⁸⁷ Hermann, in Ermann BGB Kommentar 14. Aufl. § 531 Rn. 1; Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 2.

⁸⁸ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 3.

⁸⁹ Jülicher, ZEV 1998, S. 203.

⁹⁰ BGHZ NJW 1999, S. 1626; Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013 § 531 Rn. 17, Hermann, in Ermann BGB Kommentar, 14. Aufl. § 531, Rn. 3., MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 9.

⁹¹ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 9.

⁹² BGHZ NJW 1990, S. 2616; Palandt/ Weidenkaf, 74. Aufl., 2015, § 531, Rn. 3.

⁹³ BGHZ NJW 1996, S. 1626.

თითებას შეიცავს.⁹⁴ აღნიშნულს, უნინარეს ყოვლისა, ის შედეგი აქვს, რომ მჩუქებლის წინააღმდეგ § 817-ე მუხლის მე-2 წინადადებიდან მოთხოვნა შეიძლება გამომდინარეობდეს, თუ მჩუქებელი და დასაჩუქრებული ჩუქების ფარგლებში ნივთის გადაცემით ერთობლივად კანონის ანდა ზნეობის ნორმების საწინააღმდეგო მიზნის მიღწევას ცდილობდნენ.⁹⁵ თუ ჩუქება არ იყო ჯერ განხორციელებული, მაშინ შესრულების უფლება წყდება. § 812-ე მუხლის 1-ელი აბზაცის მე-2 წინადადების თანახმად, ნაჩუქარი ნივთი, მათ შორის მიღებულ სარგებელთან ერთად უკან უნდა დაბრუნდეს.⁹⁶ დიდი უმადურობის შემთხვევაში გაჩუქებული მიწის ნაკვეთის უკან გამოთხოვისას აუცილებელია ამ უკანმოთხოვნის უფლების მიწის ნაკვეთთა რეგისტრაციის წიგნში მონიშვნა.⁹⁷ იმ შემთხვევაში, თუ გაჩუქებული ნივთის უკან დაბრუნება შეუძლებელია ანდა მიმღებისაგან, რაიმე სხვა საფუძვლიდან გამომდინარე, აღნიშნული ნივთის მიღება შეუძლებელია § 818-ე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, მაშინ ღირებულება უნდა ანაზღაურდეს.⁹⁸ § 818-ე მუხლის მეორე ნაწილი იძლევა ეკონომიკური შეფასების შესაძლებლობას. ამიტომაც ნაჩუქარი ნივთის უკან დაბრუნების შეუძლებლობას უნდა გაუთანაბრდეს ის შემთხვევა, როდესაც დასაჩუქრებული მიწის ნაკვეთის გადაცემის შემდეგ დასაჩუქრებული მასზე შენობას ააშენებს ან აშენებულ შენობას ისე მნიშვნელოვნად გადააკეთებს, რომ ეკონომიკური თვალსაზრისით იგი სხვა ნივთად იქცევა (ფუნქციის ცვლილება),⁹⁹ ანდა ეკონომიკური თვალსაზრისით სიტუაციის შეფასებისას, დასაჩუქრებულს არ შეიძლება მოეთხოვოს

გადაცემული ნივთის ნატურით დაბრუნება.¹⁰⁰ მაგალითად, გადაცემული შპს-ის წილის უკან დაბრუნება, შესაძლოა სამართლებრივად იმიტომ იყოს შეუძლებელი, რომ კანონის ანდა წესდების თანახმად, მისი ნამდვილობა სხვა პარტნიორთა თანხმობაზე იყოს დამოკიდებული და მათ მიერ აღნიშნული თანხმობის გაცემაზე კი უარი იქნეს გაცხადებული.¹⁰¹ ამ შემთხვევაში დასაჩუქრებულმა, § 818 მე-2 ნაწილისა და § 531 მე-2 ნაწილის თანახმად, ღირებულება უნდა აანაზღაუროს.¹⁰² იმ შემთხვევაში, თუ დასაჩუქრებულისათვის გადაცემული მიწის ნაკვეთი ამ უკანასკნელმა იპოთეკით დატვირთა, მაშინ მჩუქებელს არა აღნიშნული ჩანაწერის წაშლა, არამედ ასევე მხოლოდ ღირებულების ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება აქვს.¹⁰³ დასაჩუქრებულს შეუძლია გარემოებების გათვალისწინებით § 818 მესამე აბზაცის თანახმად, უსაფუძვლო გამდიდრების საფუძვლის არარსებობას დაეყრდნოს.¹⁰⁴ ამასთან, დასაჩუქრებულის სხვა ქონებიდან განეულ ხარჯებსაც, რომლებიც ქონების შემცირებას განაპირობებენ, ასევე შეუძლია უსაფუძვლო გამდიდრების შემცირებაზე იქონიოს გავლენა, თუ ეს ხარჯები ჩუქების არსებობის ნდობით განხორცილდა და ჩუქების გარეშე არ განხორცილდებოდა.¹⁰⁵ აღნიშნული უსაფუძვლო გამდიდრების ოდენობის შემამცირებელი ხარჯები პროცესში უნდა იქნეს გათვალისწინებული და განაპირობებენ იმას, რომ დასაჩუქრებულმა საჩუქრად მიღებული ნივთი მხოლოდ Zug um Zug¹⁰⁶ ამ ხარჯე-

⁹⁴ BGHZ NJW 1996 S. 1411; OLG Koblenz NJW-RR 2006, S. 438; Hermann, in Ermann BGB Kommentar, 14. Aufl. 2014, § 531, Rn. 2; Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 1.

⁹⁵ BGHZ NJW 1961, S. 1458; OLG Hamm NJW 1978, S. 224; Hadding, in FS Mühl, 1981, S. 236.

⁹⁶ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 4-5.

⁹⁷ BGHZ NJW 2002, S. 2461 mit zust. Anm. W. Schubert JR 2003, S. 110 f, Wacke, JZ 2003, S. 179 ff.; BayObLG NJW-RR 2001, S. 1529 mit zust. Anm. Böhringer, ZEV 2002, S. 33f, Schippers, DnotZ, 2001, S. 758f., S767.

⁹⁸ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 6.

⁹⁹ BGH NJW 1981, S. 2688; Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 10.

¹⁰⁰ BGH NJW 1981, S. 2688; NJW-RR 1988, S. 585.

¹⁰¹ BGHZ NJW 1990, S. 2616; Hueck, DB 1966, S. 1046; Klumpp ZEV 1995, S. 385; Wiedemann/Heinemann, DB 1990, S. 1655; Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 7.

¹⁰² Jülicher, ZGR 1996, S. 86; Klumpp, ZEV 1995, S. 390; Wiedemann/Heinemann, DB 1990, S. 1655

¹⁰³ BGHZ NJW 1991, S. 917; OLG Hamm FamRZ 2001, S. 546.

¹⁰⁴ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 7.

¹⁰⁵ BGH NJW 1980, S. 1790; NJW-RR 1988, S. 585; BGHZ NJW 1989, S. 2122; BGH NJW 1992, S. 184; BGHZ NJW 1999, S. 1612; Hermann, in Ermann BGB Kommentar 14. Aufl. 2014, § 531, Rn. 3.

¹⁰⁶ Zug um Zug გერმანულ ვალდებულებით სამართალში გულისხმობს შესრულებას, რომლის თანახმადაც, მოვალე კრედიტორის წინაშე აუცილებლად, უპირობოდ ვალდებული კი არ არის, არამედ მის წინააღმდეგ მიმართული მოთხოვნა კრედიტორის მხრიდან შესრულებაზე დამოკიდებული.

ბის ანაზღაურების სანაცვლოდ უნდა გადასცეს.¹⁰⁷ გარდა ამისა, დასაჩუქრებულს შესაძლებელია, ამ ხარჯების გარდა, ასევე მის მიერ განეული ხარჯებიდან გამომდინარე დამოუკიდებელი ანაზღაურების მოთხოვნა გააჩნდეს § 812 I-ელი აზნაცის მეორე წინადადების ანდა § 994 და შემდგომი მუხლებიდან გამომდინარე.¹⁰⁸ აღნიშნული მოთხოვნები შესაძლოა ასევე ჩუქების ხელშეკრულების გაფორმებამდე წარმოშობილ ფინანსურ ხარჯებსაც მოიცავდეს, რომლებიც უსაფუძვლო გამდიდრებისას გაუთვალისწინებელი დარჩა.¹⁰⁹ ნაჩუქარის გამოთხოვის უფლებისაგან განსხვავებით, გამოთხოვის შედეგად უსაფუძვლო გამდიდრებიდან წარმოშობილი მოთხოვნა (§ 812 I, § 531 II) სრულად გადაცემადი, დაგირავებადი და მემკვიდრეობით გადაცემადია. მხარეებს შეუძლიათ ამ მოთხოვნის თაობაზე უარი თქვან, მაგალითად, ვალის პატივებით ანდა სახელშეკრულებო ცვლილებით.¹¹⁰ მოთხოვნის შინაარსის ამგვარი ცვლილება შესაძლებელია თავიდანვე იქნეს შეთანხმებული.¹¹¹

გერმანული სამართლის მსგავსად, ქართულ სინამდვილეშიც გაჩუქებული ქონების დაბრუნება ხდება უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელი ნორმების საფუძველზე.¹¹² „სკ-ის 529-ე მუხლის შემადგენლობის არსებობისას უსაფუძვლო გამდიდრების ნორმების გამოყენება დასაშვებია მაშინაც, როდესაც აღნიშნული მუხლის რეგულირების მიზანი - მჩუქებლის ინტერესების დაცვა - სხვაგვარად ვერ მიიღწევა დასაჩუქრებულის მიერ კანონის გვერდის

ავლის ან უფლების ბოროტად გამოყენების გამო“.¹¹³

„თუ დასაჩუქრებული სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ ჩაიდენს განზრახ ქმედებას, რომლის შედეგადაც შეუძლებელი ხდება გადაწყვეტილების აღსრულება და ნაჩუქარი ნივთის ამოღება (ნივთის გასხვისება, განადგურება, მოხმარება და ა.შ.), მისი ღირებულება შეიძლება ამოღებული იქნას დასაჩუქრებულისაგან უსაფუძვლო გამდიდრების შედეგად წარმოშობილი ვალდებულებითი ურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმების შესაბამისად. საგნის ღირებულების კომპენსაციის მოთხოვნის არსებობის აღიარება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია გამართლებული და დასაშვები, თუ გამდიდრების ნიშნები კვლავ არსებობს, კერძოდ, ნაჩუქარი ნივთის განკარგვა მოხდა სანაცვლო უპირატესობის მიღებით“.¹¹⁴

5. ხანდაზმულობის ვადა

529 III მუხლი ითვალისწინებს, რომ ჩუქება შეიძლება გაუქმდეს ერთი წლის განმავლობაში მას შემდეგ, რაც მჩუქებელი შეიტყობს იმ გარემოებების შესახებ, რომლებიც მას ჩუქების გაუქმების უფლებას აძლევს.

128 I მუხლის შესაბამისად, ხანდაზმულობის ვადა ვრცელდება სხვა პირისაგან რაიმე მოქმედების შესრულების ან მოქმედებისაგან თავის შეკავების მოთხოვნის უფლებაზე. ხანდაზმულობის ვადების დაწესებით, კანონმდებლის მიზანია გამორიცხოს კრედიტორის უფლების განხორციელების არათანაზომიერად ან ბოროტად გამოყენების საფრთხე. გარდა ამისა: ა) ხანდაზმულობის ვადა სასამართლოს უმსუბუქებს ფაქტების დადგენისა და შესწავლის პროცესს და ამ გზით ხელს უწყობს დასაბუთებული გადაწყვეტილების გამოტანას; ბ) ხელს უწყობს სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილიზაციას; გ) აძლიერებს სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტების ურთიერთკონტროლსა

¹⁰⁷ BGHZ NJW 1999, S. 1626; *Chiusi*, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 12.

¹⁰⁸ *Chiusi*, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 531, Rn. 13.; *Hermann*, in Ermann BGB Kommentar 14. Aufl., 2014, § 531, Rn. 3.

¹⁰⁹ ანუ არ მოხდა მათი უსაფუძვლო გამდიდრების თანხაში გათვალისწინება და შესაბამისად უსაფუძვლო გამდიდრების თანხისათვის გამოკლება. BGHZ NJW 1999, S. 1626.

¹¹⁰ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 531, Rn. 8-10.

¹¹¹ *Hermann*, in Ermann BGB Kommentar 14. Aufl. 2014, § 531, Rn. 3.

¹¹² სუსგ-ები: №ას-582-2021, 14 ივლისი, 2021, პ.43; №ას-1733-2019, 28 ივლისი, 2020, პ.6; №ას-1333-2019, 27 ნოემბერი, 2019, პ.47; №ას-1011-954-2015, 18 მარტი, 2016, პ.26. №ას-710-675-2015, 22 სექტემბერი, 2015, პ.17.

¹¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემურ საკითხებზე, 2007, გვ. 86-87.

¹¹⁴ MüKoBGB/Schwab, 7. Aufl. 2016, § 818, Rn. 160.

და იძლევა დარღვეული უფლების დაუყოვნებლივ აღდგენის სტიმულიზაციას.¹¹⁵

ხანდაზმულობის საერთო ვადაა ათი წელი, რომელიც დადგენილია ყველა იმ ურთიერთობისათვის, რომლისთვისაც კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს სპეციალურ ხანდაზმულობის ვადას.¹¹⁶ სპეციალური ხანდაზმულობის ვადების დადგენა კი შესაძლებელია კანონით. ამასთან, ხანდაზმულობის ვადების გათვალისწინება სასამართლოს მიერ ხორციელდება არა საკუთარი ინიციატივით, არამედ მხოლოდ მხარის მიერ აღნიშნულზე მითითების შემთხვევაში.¹¹⁷

დასაჩუქრებულის უმადურობის გამო ჩუქების გაუქმებასთან მიმართებით მოქმედებს ხანდაზმულობის შემცირებული სპეციალური ვადა. მართალია, 129 I მუხლის თანახმად, სახელშეკრულებო მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადა შეადგენს სამ წელს, ხოლო უძრავ ნივთებთან დაკავშირებული სახელშეკრულებო მოთხოვნებისა - ექვს წელს, მაგრამ 129 III მუხლი ითვალისწინებს, რომ ცალკეულ შემთხვევებში კანონით შეიძლება გათვალისწინებული იქნეს ხანდაზმულობის სხვა ვადაც. სწორედ კანონით გათვალისწინებულ სხვა ვადებთან გვაქვს საქმე 529-ე მუხლით გათვალისწინებულ ჩუქების გაუქმებასთან მიმართებით, კერძოდ, 529 III თანახმად, ჩუქება შეიძლება გაუქმდეს ერთი წლის განმავლობაში. (ანალოგიურ მოწესრიგებას ითვალისწინებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 532-ე პარაგრაფის პირველი ნაწილი).¹¹⁸

პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხია, საიდან აითვლება ჩუქების გაუქმების შესახებ მო-

თხოვნის ერთწლიანი ხანდაზმულობის ვადა. მოთხოვნის შემოწმებისას აუცილებელია განისაზღვროს ხანდაზმულობის კონკრეტული ვადის გამოყენებისა და მისი ათვლის საკითხი. ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ხანდაზმულობის ვადის ათვლის ობიექტურ და სუბიექტურ მომენტებს. ხანდაზმულობის ვადის დენის დაწყება დაკავშირებულია სუბიექტურ ფაქტორთან, ანუ იმ მომენტთან, როცა პირმა შეიტყო ან უნდა შეეტყო თავისი უფლების დარღვევის შესახებ. საწინააღმდეგოს მტკიცების ტვირთი მოსარჩელეს აწევს. ხანდაზმულობის ვადის დენის დაწყების საფუძველია უფლების დარღვევა, რომელიც შესაძლოა კანონიდან გამომდინარეობდეს ან ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოიშვას.¹¹⁹

130-ე მუხლის თანახმად, მოთხოვნის წარმოშობის მომენტად ჩაითვლება დრო, როცა პირმა შეიტყო ან უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ. ე.ი. თუ ხანდაზმულობის წარმოშობის მომენტის დადგენა ობიექტურად შეუძლებელია, ყურადღება უნდა მიექცეს სუბიექტურ მომენტს, ამასთან იგულისხმება, რომ ხანდაზმულობის წარმოშობის ობიექტური და სუბიექტური მომენტები თანმხვედრია, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ მოსარჩელე არ ეთანხმება ხანდაზმულობის წარმოშობის ობიექტური და სუბიექტური მომენტების თანხვედრას, მაშინ მტკიცების ტვირთი ეკისრება მას, იმის გასარკვევად, თუ როდიდან უნდა დაიწყოს ხანდაზმულობის ვადის ათვლა.¹²⁰ თუ დადგინდება, რომ პირმა თავისი დაუდევრობის გამო ვერ გაიგო უფლების დარღვევის შესახებ, მაშინ ხანდაზმულობის ვადის დენა დაიწყება იმ მომენტიდან, როცა საქმის გარემოებების მიხედვით, პირს უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ.¹²¹

¹¹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007, გვ. 63.

¹¹⁶ ძლიერიშვილი, ხანდაზმულობის ვადების ზეგავლენა სარჩელზე, 1997, გვ. 5.

¹¹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007, გვ. 64.

¹¹⁸ Prütting/Wegen/Weinreich/(Hrsg.), BGB, 16. Aufl. 2021, Titel 4, § 532, Rn. 1; MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 532, Rn. 2; Mansel, in Jauernig BGB, 15. Aufl. 2014, § 532, Rn. 2. HK-BGB/ Saenger, 10. Aufl. 2019, § 532 Rn. 1; BGH NJW 67, 1081 (BGH Urteil vom 23.01.1967 – II ZR 166/65).

¹¹⁹ კვანტალიანი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხლი 130, ველი 2.; ჭანტურია, საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, გვ. 123.

¹²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007, გვ. 64.

¹²¹ კვანტალიანი, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხლი 130, ველი 5.

ხანდაზმულობის ათვლის სპეციალურ მომენტთან გვაქვს საქმე დასაჩუქრებულის უმადურობის გამო ჩუქების გაუქმებასთან მიმართებით,¹²² კერძოდ, ხანდაზმულობის ერთწლიანი ვადა აითვლება იმ დღის მომდევნო დღიდან, როდესაც მჩუქებელი შეიტყობს იმ გარემოების შესახებ, რომელიც მას ჩუქების გაუქმების უფლებას აძლევს. „პალატამ მიიჩნია, რომ დასაჩუქრებულის წარმომადგენლის მითითება ხანდაზმულობაზე, არ წარმოადგენს განსახილველ შემთხვევაში საკმარის საფუძველს ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის ხანდაზმულობის შეფასებისათვის“.¹²³

ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემთხვევაში დადგება 144 I მუხლით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგები. სარჩელი აერთიანებს ორ ნაწილს: სარჩელის აღძვრისა და სარჩელის დაკმაყოფილების უფლებას. რადგან სასარჩელო ხანდაზმულობა არის დარღვეული უფლების იძულებითი განხორციელების ვადა, ის უკავშირდება სწორედ სარჩელის დაკმაყოფილების უფლებას. ხანდაზმულობის ვადა სპობს უფლების იძულებით განხორციელების შესაძლებლობას მატერიალური და არა პროცესუალური თვალსაზრისით.

მოთხოვნის განხორციელების შემაფერხებელი შესაგებლების (ხანდაზმულობა) შემონემა მიმდინარეობს მოპასუხის შედავების შემონემა ეტაპზე. ამ ტიპის შედავების წარდგენის დროს მოპასუხე შესაძლოა ეთანხმებოდეს სარჩელში გაუღერებულ მხარეთა შორის წარმოშობილ სამართლებრივ ურთიერთობას (სადავოდ არ ხდიდეს სარჩელში მითითებულ ფაქტობრივ გარემოებებს), ასევე ეთანხმებოდეს ვალდებულების არსებობას და აღიარებდეს მისი მხრიდან ვალდებულების დარღვევას, თუმცა უარს აცხადებდეს მის შესრულებაზე, რადგან მოთხოვნას ხანდაზმულად მიიჩნევს.¹²⁴

529 III მუხლით გათვალისწინებული ჩუქების გაუქმების ხანდაზმულობის ერთწლიანი ვადის დენა იწყება არა ნივთის გაჩუქების მომდევნო დღიდან, არამედ მჩუქებლის ან მისი ახლო ნათესავის მიმართ დასაჩუქრებულის მხრიდან მძიმე შეურაცხყოფის მიყენების ან აშკარა უმადურობის ფაქტის გამოვლენიდან.¹²⁵ „საკასაციო სასამართლომ სკ-ის 529 III და 130-ე მუხლებზე მითითებით განმარტა, რომ განსახილველ შემთხვევაში მოსარჩელის მიერ აღძრული სარჩელი, სკ-ის 529 III მუხლის დანაწესიდან გამომდინარე, ხანდაზმულია.“¹²⁶

აღსანიშნავია, რომ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 532-ე პარაგრაფის თანახმად, ჩუქების გაუქმება გამორიცხულია არა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც გასულია ერთწლიანი ვადა იმ დღიდან, როდესაც ჩუქების გაუქმებაზე უფლებამოსილმა პირმა შეიტყო თავისი უფლების რეალიზაციის წინაპირობების დადგომის შესახებ,¹²⁷ არამედ მაშინაც, თუკი მჩუქებელი აპატიებს დასაჩუქრებულს გამორჩენილ უმადურობას.¹²⁸

6. საპროცესო-სამართლებრივი ასპექტები ჩუქების გაუქმებისას

6.1. სათანადო მოსარჩელე

ჩუქების გაუქმებასთან მიმართებით მნიშვნელოვანია, თუ ვის შეუძლია მოითხოვოს ჩუქების გაუქმება. ამ საკითხის სწორად გადანყევტას არა მხოლოდ მატერიალურ-სამართლებრივი, არამედ საპროცესო-სამართლებრივი მნიშვნელობაც გააჩნია, რამეთუ მას უკავშირდება სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ისეთი ინსტიტუტი, როგორცაა სათანადო მხარე. არის თუ არა სარჩელის აღმძვრელი პირი სათანადო

¹²² ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეშო რჩენა, 2018, გვ. 525.

¹²³ სუსგ №ას- 1509-1517-2011, 12 იანვარი, 2012.

¹²⁴ ბოელინგი/ჭანტურია, სამოქალაქო საქმეებზე გადანყევტისათა მიღების მეთოდიკა, მეორე გამოცემა, 2004, გვ. 170; შმიტი/რიჰტერი, მოკლე შესავალი რელაციის მეთოდი, სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით შემუშავებული პრაქტიკული მაგალითებით, 2013, გვ. 20.

¹²⁵ სენაძე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ჭანტურია (რედ.), 2017, მუხლი 144, ველი 1.

¹²⁶ სუსგ №ას-833-833-2018, 16 ნოემბერი, 2018, პ.25; სუსგ №ას-62-59-2013, 5 ნოემბერი, 2013.

¹²⁷ HK-BGB/ Saenger, 7. Aufl. 2013, S. 756.

¹²⁸ Prütting/Wegen/Weinreich (Hrsg.)/ BGB, 16. Aufl., 2021, § 532, Rn. 3; MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 532, Rn. 3; BGH Urteil vom 22.10.2019 – X ZR 48/17, NJW 2020, 775; MDR 2020, 153; BGH Urteil vom 10.01.1999 – X ZR 42/97; BGH FamRZ 1961, 437; Tonner, Schuldrecht, 3. Aufl. 2013, §14, S. 133.

მოსარჩელე, განისაზღვრება მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე.

„ნაჩუქარი ქონების გამოთხოვის უფლება, როგორც არადამოუკიდებელი აღმჭურველი უფლება, არც გადაცემადია და არც მისი დაგირავებაა შესაძლებელი. მისი პერსონალური ხასიათიდან გამომდინარე იგი ასევე არც მემკვიდრეობით გადაცემადია. დაზარალებულ მჩუქებელს მხოლოდ თვითონ შეიძლება ჰქონდეს ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება“.¹²⁹ (მსგავსი მოწესრიგებაა გათვალისწინებული გერმანიის კანონმდებლობით).¹³⁰

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში არ გვხვდება გსკ-ის 530-ე პარაგრაფის მე-2 აბზაცის მსგავსი მოწესრიგება (ჩუქების გაუქმების უფლება მჩუქებლის მემკვიდრეებს გააჩნიათ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი დასაჩუქრებულის მართლსაწინააღმდეგო და განზრახმა ქმედებამ გამოიწვია მჩუქებლის სიცოცხლის მოსპობა ან ხელი შეუშალა მჩუქებელს ჩუქების გაუქმებაში¹³¹).

529-ე მუხლის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება იმგვარი დასკვნის გაკეთება, რომ ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება აქვს მხოლოდ მჩუქებელს,¹³² ეს უფლება არ გადადის მემკვიდრეობით და, სკ-ის 1330-ე მუხლის თანახმად, ეს უფლება არ შედის სამკვიდროში. კერძოდ, სამკვიდროში არ შედის ის ქონებრივი უფლებები და მოვალეობები, რომლებიც პირადი ხასიათისაა და მხოლოდ მამკვიდრებელს შეიძლება ეკუთვნოდეს, ასევე კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უფლებები და მოვალეობები, რომლებიც მოქმედებს მხოლოდ

კრედიტორისა და მოვალის სიცოცხლეში და წყდება მათი სიკვდილით.¹³³

სასურველია, რომ 529 II მუხლში საკანონმდებლო დონეზე განხორციელდეს დამატება, კერძოდ, ჩუქების გაუქმებისა და გაჩუქებული ქონების გამოთხოვის უფლება მჩუქებლის მემკვიდრეებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში გააჩნიათ, თუკი დასაჩუქრებულის მართლსაწინააღმდეგო და განზრახმა ქმედებამ გამოიწვია მჩუქებლის სიცოცხლის მოსპობა.

529-ე მუხლით გათვალისწინებული საფუძველით ჩუქების გაუქმებასთან მიმართებით, მნიშვნელოვან საპროცესოსამართლებრივ საკითხს წარმოადგენს ასევე საპროცესო უფლებამონაცვლეობის შესაძლებლობა.

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 92-ე მუხლის თანახმად, სადავო ან სასამართლოს გადაწყვეტილებით დადგენილი სამართლებრივი ურთიერთობიდან ერთ-ერთი მხარის გასვლის შემთხვევაში სასამართლო დაუშვებს ამ მხარის შეცვლას მისი უფლებამონაცვლით. უფლებამონაცვლეობა შესაძლებელია პროცესის ყოველ სტადიაზე. მაშასადამე, უფლებამონაცვლეობის საფუძველია არა საქმიდან, არამედ სამართლებრივი ურთიერთობიდან ერთ-ერთი მხარის გასვლა.¹³⁴

საპროცესო უფლებამონაცვლეობის ერთ-ერთი საფუძველია მოქალაქის გარდაცვალება. საპროცესო უფლებამონაცვლეობა მთლიანად დამოკიდებულია მატერიალურ სამართალზე.¹³⁵ თუ უფლებამონაცვლეობა მატერიალური სამართლის მიხედვით დაუშვებელია, მაშინ დაუშვებელია საპროცესო უფლებამონაცვლეობაც.¹³⁶

საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 92-ე მუხლის მე-3 ნაწილისა და 279-ე მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის საფუძველზე, სასამართლო ვალდებულია შეაჩეროს საქმის წარმოება მოქალაქის გარდაცვალებისას, თუ სადავო-სა-

¹²⁹ სუსგ №ას-1050-2019, 09 სექტემბერი, 2019, პ.49-50; №ას-241-228-2015, 26 აპრილი, 2016, პ.18; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007, გვ. 85.

¹³⁰ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 530, Rn. 15.; Harke, in BeckOGK BGB, § 530, Rn. 26.; Teichmann in Soergel/Mühl, § 530, Rn. 12 ; Chiusi, in Staudinger Neuberarbeitung, 2013, § 530, Rn. 54.

¹³¹ Bamberger/Roth (Hrsg.)/ Gehrlein, BGB Komm.3. Aufl. 2012, § 530, Rn. 8.; Prutting/Wegen/Weinreich (Hrsg.)/ Hoppenz, BGB Komm., 5. Aufl. 2010, § 530, Rn. 9.; Dendorfer-Ditges/Wilhelm, in Dauner-Lieb/Langen, BGB Schuldrecht, 4. Aufl. 2021, § 530., Rn 14.

¹³² სუსგ №ას-1039-2020, 3 თებერვალი, 2022.

¹³³ შენგელია/შენგელია, მემკვიდრეობის სამართალი, 2011, გვ. 29.

¹³⁴ ლილუაშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, 2005, გვ. 137.

¹³⁵ ძლიერიშვილი, სამოქალაქო საპროცესო სამართლის ცალკეული საკითხები, 2007, გვ. 6.

¹³⁶ ძლიერიშვილი, ვალდებულების შესრულება, 2006, გვ. 41.

მართლებრივი ურთიერთობა დასაშვებად თვლის უფლებამონაცვლეობას, ხოლო სკ-ის 272-ე მუხლის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, სასამართლო შეწყვეტს საქმის წარმოებას, თუ საქმის ერთ-ერთ მხარედ მყოფი მოქალაქის გარდაცვალების შემდეგ, სადავო სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე, დაუშვებელია უფლებამონაცვლეობა.

„რაც შეეხება სკ-ის 529-ე მუხლის შესაბამისად ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნის უფლებას იმ შემთხვევაში, თუ სარჩელის აღძვრის შემდეგ მჩუქებელი გარდაიცვალა, საკასაციო პალატამ აღნიშნა, რომ ასეთ შემთხვევაში საპროცესო უფლებამონაცვლეობა დასაშვებია, რადგან სამკვიდროს აქტივში შედის ქონებრივი უფლებები, მათ შორის ჩუქების გაუქმების მოთხოვნაც და, თუ სარჩელში მითითებული გარემოებები საბოლოოდ დადასტურდება, მაშინ ის სამართლებრივი შედეგი მიიღება, რომლის მიღწევაც გარდაცვლილ მჩუქებელს სარჩელის აღძვრით სურდა- ნაჩუქარ უძრავ ქონებაზე უფლება, სამკვიდრო ქონებაში (აქტივი) შევა (სკ-ის 1328-ე, 1424-ე, 1421 I და 1433-ე მუხლები).“¹³⁷

„უკვე გაცხადებული გამოთხოვიდან გამომდინარე უფლებები არ გვევლინებიან პერსონალური ხასიათის უფლებებად და შესაბამისად გადადიან მჩუქებლის მემკვიდრეებზე“.¹³⁸

6.2. ჩუქების გაუქმების შესაძლებლობა დასაჩუქრებულის გარდაცვალების შემთხვევაში

პრობლემურ საკითხს წარმოადგენს, შეიძლება თუ არა 529-ე მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლებით ჩუქების გაუქმება დასაჩუქრებულის გარდაცვალების შემდეგ. მაგალითად, მხარეთა შორის დადებული იქნა ჩუქების ხელშეკრულება. დასაჩუქრებულმა მძიმე შეურაცხყოფა მიაყენა მჩუქებელს. მჩუქებელმა გადაწყვიტა სარჩელით მიემართა სასამართ-

ლოსათვის ჩუქების გაუქმებისა და გაჩუქებული ქონების უკან დაბრუნების მოთხოვნით, მაგრამ სარჩელის შეტანამდე დასაჩუქრებული გარდაიცვალა (ვარიაცია - სარჩელის შეტანის შემდეგ დასაჩუქრებული გარდაიცვალა).

დასაშვებია თუ არა 529-ე მუხლით გათვალისწინებული გაჩუქებული ნივთის უკან გამოთხოვის უფლების განხორციელება დასაჩუქრებულის მემკვიდრეების მიმართ? ვფიქრობ, რომ არა. ამგვარი დასკვნის საფუძველს ჩუქების უსასყიდლო ბუნებიდან გამომდინარე, წარმოადგენს 453-ე, 1306-ე, 1330-ე მუხლების ანალიზი. თუმცა კი ამ საკითხის ერთმნიშვნელოვნად გადაწყვეტის მიზნით, უმჯობესი იქნება, თუკი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მომწესრიგებელ ნორმებს დავმატება დებულება, რომ „დასაჩუქრებულის გარდაცვალების შემთხვევაში ჩუქების გაუქმება დაუშვებელია“. (ამგვარ მონესრიგებას ითვალისწინებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 532 II პარაგრაფი - „დასაჩუქრებულის გარდაცვალების შემთხვევაში ჩუქების გაუქმება დაუშვებელია“).¹³⁹

IV. გაჩუქებული ნივთის გამოთხოვა

1. ზოგადი მიმოხილვა

ზოგჯერ ჩუქების გაუქმება გამონეულია არა დასაჩუქრებულის უმადურობით, არამედ თვით მჩუქებლის მძიმე მატერიალური მდგომარეობით.¹⁴⁰ დასაჩუქრებულის ბრალი ამ დროს გამორიცხულია.¹⁴¹ მჩუქებელს ხელშეკრულების დადების დროს არავითარი მატერიალური ხასიათის პრობლემა არ გააჩნია. იგი ნებაყოფ-

¹³⁷ სუსგ №ას-1050-2019, 09 სექტემბერი, 2019, პ.49-50; №ას-241-228-2015, 26 აპრილი, 2016, პ.18; სუსგ №ას-1039-2020, 3 თებერვალი, 2022.

¹³⁸ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 530., Rn. 15; Harke in BeckOGK BGB § 530., Rn. 26; Teichmann in Soergel/Mühl Rn. § 530 12.

¹³⁹ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 530.Rn. 4.; HK-BGB/Saenger, 10. Aufl. 2019, § 530.Rn. 2; Bamberger/Roth (Hrsg.)/Gehrlein, BGB Komm. 4. Aufl. 2019, § 532, Rn. 7.

¹⁴⁰ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეო რჩენა, 2018, გვ. 505.

¹⁴¹ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 528, Rn. 3; Staudinger BGB/ Chiusi, 2013, § 528, Rn. 1; Prütting/Wegen/Weinreich, (Hrsg.)/ BGB, 16. Aufl. 2021, § 528, Rn. 1; Zeranski, Der Ruckforderungsanspruch des verarmten Schenkers, 1998, S. 21ff Seyfarth, Schenkungsruckforderung wegen Notbedarfs, 1998, S. 31ff..

ლობით გადასცემს სხვა პირს ქონებას საკუთრებაში. გაჩუქების შემდეგ განსაზღვრული დროის განმავლობაში, თუკი მჩუქებელი აღმოჩნდა ისეთ მდგომარეობაში, როცა არ შეუძლია საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა, მას უფლება აქვს დასაჩუქრებულს მოსთხოვოს გაჩუქებული ნივთის დაბრუნება.¹⁴²

2. გამოყენების წინაპირობები

სკ-ის 530-ე მუხლის შესაბამისად ნივთის გამოთხოვა შესაძლებელია, თუ ჩუქების შემდეგ მჩუქებელი აღმოჩნდა მძიმე მდგომარეობაში მისი განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის გარეშე (530); აღარ შეუძლია თავისი თავის ან თავის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა (530 I 1); გაჩუქებული ნივთი რეალურად არსებობს დასაჩუქრებულთან (530 I 2) და გაჩუქებული ნივთის დაბრუნება დასაჩუქრებულს არ ჩააყენებს მძიმე მდგომარეობაში (530 I 3).

2.1. ჩუქების შემდეგ მჩუქებლის ჩავარდნა მძიმე მდგომარეობაში მისი განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის გარეშე

530 I მუხლის შესაბამისად, ნაჩუქარი ნივთის გამოთხოვა დასაშვებია, როდესაც მჩუქებელი ჩუქების შემდეგ მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა და არ შეუძლია საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა.¹⁴³ საკასაციო პალატამ აღნიშნა, „რომ ზოგჯერ ჩუქების გაუქმება გამოწვეულია არა დასაჩუქრებულის უმადურობით, არამედ თვით მჩუქებლის მძიმე მატერიალური მდგომარეობით. გაჩუქების შემდეგ განსაზღვრული დროის განმავლობაში, თუკი მჩუქებელი აღმოჩნდა ისეთ მდგომარეობაში, რომლის პირობებშიც არ შეუძლია საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა, მას უფლება აქვს დასაჩუქრებულს მოსთხოვოს გაჩუქებული ნივთის დაბრუნება.“¹⁴⁴

¹⁴² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 254.

¹⁴³ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 254.

ბულს მოსთხოვოს გაჩუქებული ნივთის დაბრუნება.¹⁴⁴

იგულისხმება, რომ საჩუქრის უკან მოთხოვნის უფლება მჩუქებელს გააჩნია იმ დროის განმავლობაში, ვიდრე გაჩუქებული ნივთი რეალურად არსებობს დასაჩუქრებულის მფლობელობაში. გარდა აღნიშნულისა, მჩუქებელს ეს უფლება მხოლოდ მაშინ წარმოეშობა, თუ საჩუქრის დაბრუნება დასაჩუქრებულს არ ჩააყენებს მძიმე მდგომარეობაში. მძიმე მდგომარეობის ხარისხი, რამაც სხვადასხვა შემთხვევაში შეიძლება შეცვალოს ჩუქებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, უნდა გამოიკვლიოს და შეაფასოს სასამართლომ.¹⁴⁵

„დადგენილად იქნა მიჩნეული, რომ ჩუქების შემდეგ დასაჩუქრებული მისი განზრახვის ან უხეში გაუფრთხილებლობის გარეშე აღმოჩნდა მძიმე მდგომარეობაში და აღარ შეუძლია თავისი თავის რჩენა, ვინაიდან მას არ გააჩნია სხვა საცხოვრებელი ბინა და ასევე შრომის უნარის დაქვეითების გამო საყოფაცხოვრებო პირობებს ვერ შეიქმნის. მართალია, მჩუქებლის მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენა არ არის გამოწვეული დასაჩუქრებულის ბრალეული ქმედებით, მაგრამ სკ-ის 530-ე მუხლი მჩუქებლის მძიმე მატერიალური მდგომარეობის შექმნაში არ მოითხოვს დასაჩუქრებულის ბრალის არსებობას.“¹⁴⁶

„საკასაციო პალატამ ყურადღება გაამახვილა იმ გარემოებაზე, რომ მოცემულ საქმეში მოსარჩელეს რაიმე სახის საჭიროებებზე არ მიუთითებია. ის იღებს გარკვეულ მატერიალურ შემოსავალს, შრომისუნარიანი პირია, რაც, დამატებით გამოიციხავს, მითითებული საფუძვლით გარიგების გაუქმებასა და სადავო ქონების გამოთხოვას დასაჩუქრებულისგან.“¹⁴⁷ „პალატის მითითებით, საქმეში არსებული მტკი-

¹⁴⁴ BGH NJW 00, 3488; 03, 1384 (BGH Urteil vom 05.11.2002 – X ZR 140/01); BGH NJW19, 1074 (BGH Urteil vom 20.02.2019 – XII ZB 364/18; NJW 19, 1439 (BGH Urteil vom 20.03.2019 – XII ZB 365/18).

¹⁴⁵ სუსგ №ას-1333-2019, 27 ნოემბერი, 2019, პ.48; №ას-744-2019, 05 ივლისი, 2019, პ.76.

¹⁴⁶ სუსგ №ას-73-419-07, 7 ივნისი, 2007.

¹⁴⁷ სუსგ №ას-1155-2018, 13 ოქტომბერი, 2021, პ.28; სუსგ №ას-1150-2019, 10 ივნისი, 2021, პ.1.4; სუსგ №ას-634-605-2016, 03 ოქტომბერი, 2016, პ.27-28, 50.

ცვლულებებით არ დასტურდება, რომ მოსარჩელის მატერიალური მდგომარეობა ჩუქების ხელშეკრულების დადების შემდეგ გაუარესდა და მას არ აქვს საკუთარი თავის რჩენისათვის საარსებო საშუალება.¹⁴⁸

თუ დასაჩუქრებულმა გაჩუქებული ნივთი უკვე გაასხვისა ან სხვაგვარად გამოიყენა, მაშინ მჩუქებელს მისი მესამე პირისაგან გამოთხოვის ან დასაჩუქრებულისაგან მისი ღირებულების კომპენსაციის მიღების უფლება არ გააჩნია,¹⁴⁹ ვინაიდან ჩუქება პირადი ხასიათის ურთიერთობაა უშუალოდ ხელშეკრულების მხარეებს შორის.

მჩუქებელს 530-ე მუხლით გათვალისწინებული უფლება მხოლოდ მაშინ წარმოეშობა, თუ საჩუქრის დაბრუნება დასაჩუქრებულს არ ჩააყენებს მძიმე მდგომარეობაში. ე.ი. დასაჩუქრებულთან ნაჩუქარი ნივთის რეალურად არსებობის მარტო ფაქტი საკმარისი არ არის. აუცილებელია კანონის უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნის დაცვა - დასაჩუქრებული არ უნდა ჩავარდეს დაახლოებით იმავე მდგომარეობაში, რამაც მჩუქებელს წარმოუშვა საჩუქრის უკან მოთხოვნის უფლება. ამით კანონი იცავს დასაჩუქრებული პირის ინტერესებს.¹⁵⁰ ამგვარად, მძიმე მატერიალური მდგომარეობა, რომელიც მჩუქებელს საფუძველს უქმნის მოითხოვოს გაჩუქებული ნივთის უკან დაბრუნება, უფლებას აძლევს დასაჩუქრებულს უარი თქვას საჩუქრის უკან დაბრუნებაზე. ორ ერთმანეთთან სახელშეკრულებო ურთიერთობით დაკავშირებულ და მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენილ პირს შორის კანონი უპირატესობას მაინც დასაჩუქრებულს ანიჭებს და ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ჩუქება აუნაზღაურებელი და რეალური გარიგებაა. საჩუქრის უკან გამოთხოვა ასეთ შემთხვევაში ზნეობრივადაც გაუმართლებელია.¹⁵¹

გსკ-ის 528-ე პარაგრაფის თანახმად,¹⁵² დასაჩუქრებულს უფლება აქვს უარი განაცხადოს საჩუქრის დაბრუნებაზე იმ პირობით, რომ გადაუხდის მჩუქებელს იმ ოდენობის ფულად თანხას, რაც საჭიროა მჩუქებლის ან მის კმაყოფიზე მყოფი პირების სარჩენად.¹⁵³

2.2. მჩუქებლის მიერ გაჩუქებული ქონების გამოთხოვა

530 I მუხლი ადგენს სამართლებრივ შედეგს, რომელიც მჩუქებელს ამავე მუხლის პირველი ნაწილით განსაზღვრული წინაპირობების არსებობისას ანიჭებს უფლებას, „გააუქმოს“ ჩუქების ხელშეკრულება და მოითხოვოს ნაჩუქარი ნივთის უკან დაბრუნება.¹⁵⁴

გერმანული სამართლის მსგავსად,¹⁵⁵ ქართულ სინამდვილეშიც გაჩუქებული ქონების დაბრუნება ხდება უსაფუძვლო გამდიდრების მომწესრიგებელი ნორმების საფუძველზე.¹⁵⁶ „ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმებისა და სადავო ნივთის კვლავ მჩუქებლის საკუთრებაში აღრიცხვის თაობაზე სასარჩელო მოთხოვნის საფუძვლიანობა სკ-ის 530-ე, 976-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტისა და 979-ე მუხლის პირველი ნაწილის დანაწესიდან გამომდინარეობს, ამასთან სარჩელი წარმატებული იქნება იმ შემთხვევაში, თუკი შესრულებული იქნება ამ ნორმებით გათვალისწინებული წინაპირობები და დავაზე არ გამოიკვეთება მოთხოვნის დაკმაყოფილების გამომრიცხველი ან შემაფერხებელი გარემოებები.“¹⁵⁷

„საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ განსახილველ შემთხვევაში სკ-ის 530-ე მუხლის პირ-

¹⁵² BGH, Beschluss vom 20. Februar 2019 – XII ZB 364/18.

¹⁵³ Schippers, Ruckforderungsanspruch des verarmten Schenkers (§§ 528, 529 BGB), RNotZ 2006, S. 42. HK-BGB/ Saenger, 7. Aufl., S. 753. Rundel, Ruckforderung wegen Verarmung des Schenkers bei mehreren Beschenkten, Mitt-BayNot 2003, S. 177.

¹⁵⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, 2007, 87.

¹⁵⁵ BeckOK BGB/ Gehrlein, 56. Ed, 2020, § 528, Rn. 2; BGH, Urteil vom 3.10.2013, Az. IV ZR 54/13.

¹⁵⁶ ძლიერიშვილი, ჩუქების გაუქმების საფუძველები და სამართლებრივი შედეგები, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2017, გვ. 113.

¹⁵⁷ სუსგ №ას-572-572-2018, 28 თებერვალი, 2019, პ.7.

¹⁴⁸ სუსგ №ას-582-2021, 14 ივლისი, 2021, პ.17.44.

¹⁴⁹ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 254.

¹⁵⁰ ძლიერიშვილი, ჩუქება და სამისდღეშიო რჩენა, 2018, გვ. 505.

¹⁵¹ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 254.

ველი ნაწილით გათვალისწინებული სამართლებრივი შედეგის განმსაზღვრელი წინაპირობები ვლინდებოდა: მოსარჩელე (მჩუქებელი) ხანდაზმულია (87 წლისაა), იგი საჭიროებს მოვლას და სხვა აუცილებელ დახმარებას (დაცემის შედეგად მოიტყუა ბარძაყი). მას არა აქვს შესაძლებლობა, მატერიალური და სხვა სახის საშუალებები დამოუკიდებლად მოიპოვოს. ქონების გასხვისებით იგი უდავოდ ჩავარდა მძიმე მდგომარეობაში, მას მოესპო იმის შესაძლებლობა, რომ საკუთარი შეხედულებით განკარგოს ქონება. ამიტომაც მოსარჩელესა და პირველ მოპასუხეს შორის დადებული ბინის ჩუქების ხელშეკრულება უნდა გაუქმდეს. შესაბამისად, სკ-ის 976-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტისა და 979-ე მუხლის პირველი ნაწილის საფუძველზე, გაჩუქებული უძრავი ქონება ისევ გამჩუქებლის საკუთრებად უნდა აღირიცხოს.“¹⁵⁸

2.3. 530 I და 398-ე მუხლების ურთიერთმიმართება

530-ე მუხლი განსაზღვრავს როგორც ნაჩუქარი ნივთის უკან გამოთხოვის უფლების წარმოშობის წინაპირობებს, ასევე ითვალისწინებს იმ გამონაკლის შემთხვევებს, როდესაც ნაჩუქარი ნივთის უკან გამოთხოვის უფლება არ წარმოიშობა.

530-ე მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნის წინაპირობაა ისეთ გარემოებათა არსებითი ცვლილება, რომელთა გათვალისწინება გამორიცხავდა ხელშეკრულების დადებას. შესაბამისად, ცალკეულ შემთხვევებში შესაძლოა სადავო იყოს 398-ე და 530-ე მუხლების ურთიერთმიმართება. ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების საფუძვლის მომწესრიგებელი 530-ე მუხლი, ძირითადად გამომრიცხავ კონკურენციაშია 398-ე მუხლთან, ვინაიდან ის გარემოებები, რომელთა შეცვლაც შესაძლოა გახდეს ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების საფუძველი, სპეციალური ნორმებით არის მოწესრიგებული და ისინი უპირატესად გამოსაყენებელი მოთხოვნის საფუძველებია 398-ე მუხლთან მიმართებით.

ნის საფუძველებია 398-ე მუხლთან მიმართებით.

შესაბამისად, 398-ე მუხლის გამოყენების სფერო არ ვრცელდება ჩუქების ხელშეკრულებაზე. 530-ე მუხლის, როგორც საგამონაკლისო მოწესრიგების, მიზანი, ერთი მხრივ, დასაჩუქრებულის საკუთრების უფლების დაცვა და, მეორე მხრივ, განსაკუთრებული, კანონით ზუსტად განსაზღვრული გარემოებების არსებობისას მჩუქებლის ინტერესების დაცვაა.¹⁵⁹

398-ე მუხლის გამოყენება ჩუქების ხელშეკრულებასთან მიმართებით საფრთხეს უქმნის სპეციალურ მოწესრიგებათა მიზნის უზრუნველყოფას, კერძოდ, მხარეთა ინტერესების წონასწორობას. ამდენად, 398-ე მუხლი შესაძლოა ჩუქების ხელშეკრულებასთან მიმართებით გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ 530-ე მუხლის მიზნების გათვალისწინებით, მასთან მჭიდრო კავშირში, რაც მის დამოუკიდებელ, უფლების დამფუძნებელ ნორმად გამოყენებას გამორიცხავს.¹⁶⁰ ანალოგიურადაა მოწესრიგებული ეს საკითხი გერმანიის სასამართლო პრაქტიკაშიც.¹⁶¹

2.4. გაჩუქებული ქონების გამოთხოვის დაუშვებლობა

გამჩუქებელს უფლება არა აქვს დასაჩუქრებულს უკან მოსთხოვოს ნაჩუქარი ნივთი, თუ ასეთი მოთხოვნის საფუძველი მან ხელოვნურად შექმნა. კერძოდ, თუ მძიმე მდგომარეობა, რომელშიც იგი აღმოჩნდა გამონვეულია მისი განზრახი მოქმედებით ან უხეში გაუფრთხილებლობით. მძიმე მდგომარეობის ხარისხი, რამაც სხვადასხვა შემთხვევაში შეიძლება შეცვალოს ჩუქებასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი, ყველა შემთხვევაში

¹⁵⁸ სუსგ №ას-1011-954-2018, 18 მარტი, 2016, პ.18.1.

¹⁵⁹ ძლიერიშვილი, ჩუქების გაუქმების საფუძველები და სამართლებრივი შედეგები, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2017, გვ. 116.

¹⁶⁰ ჩაჩავა, მოთხოვნისა და მოთხოვნის საფუძველების კონკურენცია კერძო სამართალში, 2010, გვ. 93.

¹⁶¹ OLG Karlsruhe Urteil vom 09.09.1988- 10 U 32/38, NJW 1989, 2136.

უნდა განსაზღვროს სასამართლომ საქმის ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით.¹⁶²

530-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, გაჩუქებული ნივთის გამოთხოვა არ შეიძლება, თუ გამჩუქებელმა განზრახ ან უხეში გაუფრთხილებლობით ჩაიგდო თავი მძიმე მდგომარეობაში.

თითქმის ანალოგიურ მოწესრიგებას ითვალისწინებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 529-ე პარაგრაფის პირველი აბზაცი, რომლის თანახმადაც, გამჩუქებელს არ წარმოეშობა ნივთის უკან გამოთხოვის უფლება, თუ მან თავი მძიმე მდგომარეობაში ჩაიგდო განზრახი ან უხეში გაუფრთხილებლობით,¹⁶³ ან თუ მისი მძიმე მატერიალური მდგომარეობის დადგომის მომენტიდან ნაჩუქარი ნივთის გადაცემიდან გავიდა ათი წელი.¹⁶⁴

2.5. გაჩუქებული ქონების გამოთხოვის ხანდაზმულობის ვადა

ნივთის გამოთხოვის მოთხოვნა 530-ე მუხლში მითითებული წინაპირობების გარდა, დამატებით შეზღუდვას უნდა დაექვემდებაროს და განხორციელებადი იყოს მხოლოდ განსაზღვრული ვადის განმავლობაში.¹⁶⁵ ამასთან, დასაფიქრებელია, 530-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევის მიმართ უნდა გავრცელდეს 128-ე მუხლით დადგენილი საერთო ხანდაზმულობის ვადა თუ 129-ე მუხლით დადგენილი ვადები (3 ან 6 წელი).

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 529-ე პარაგრაფით გათვალისწინებული მოწესრიგებისაგან განსხვავებით (ნაჩუქარის უკან გამოთხოვა გამოირიცხებულია, თუ ნაჩუქარი ნივთის გადაცემიდან გასულია ათი წელი),¹⁶⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ არ გან-

საზღვრავს ვადას, რომლის განმავლობაშიც შეიძლება ნაჩუქარი ნივთის უკან გამოთხოვის განხორციელება 530-ე მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლის არსებობისას. მიუხედავად ასეთი ფორმულირებისა, ცხადია, რომ კანონმდებლის ნება არ შეიძლება განიმარტოს იმგვარად, თითქმის მჩუქებლის მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენის შემთხვევაში წარმოშობილი ჩუქების საგნის გამოთხოვის მოთხოვნა დროში არ არის შეზღუდული. ასეთი ინტერპრეტაცია საფუძველს მოკლებული და გაუმართლებელია კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობისა და საკუთრების უფლების დაცვის მიზნების გათვალისწინებით.¹⁶⁷

530-ე მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნის განხორციელების დროში შეზღუდვა სწორედ იმითაა განპირობებული, რომ მოთხოვნის განხორციელება ჩუქების ხელშეკრულების დადებიდან გარკვეული ვადის შემდეგ გამოირიცხოს, მაშინაც კი, თუ მისი გაუქმების საფუძველი სწორედ ამ ვადის გასვლის შემდეგ დგება. 530-ე მუხლით მოწესრიგებულ შემთხვევაში კი დაბრუნების წინაპირობად მხოლოდ გაჩუქებული ნივთის რეალური არსებობა და დაბრუნებით დასაჩუქრებულის მძიმე მდგომარეობაში არჩაყენება სახელდება. ეს წინაპირობები კი ვერ ჩაითვლება საკმარის დაცვად ხანდაზმულობის სხვა მიზნებიდან, მაგალითად, კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობიდან გამომდინარე. „შესაბამისად, აღნიშნული საკითხის გადანაცვება სამოსამართლო სამართლის მეშვეობით უნდა მოხდეს. კერძოდ, სკ-ის 128 III მუხლი იმგვარად უნდა განიმარტოს, რომ სკ-ის 530-ე მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნა ხანდაზმულად იქნეს მიჩნეული, თუკი ნაჩუქარი ნივთის გადაცემიდან ათი წელი გავიდა.“¹⁶⁸

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანი განმარტება გააკეთა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატამ ერთ-ერთ საქმეზე: „დადგენილად იქ-

¹⁶² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 258.

¹⁶³ Palandt / Weidenkaff, 74. Aufl. 2015, § 529, Rn. 1.f.

¹⁶⁴ MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 529, Rn. 2. HK-BGB/Saenger, 10. Aufl. 2019, § 529, Rn. 3.

¹⁶⁵ ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 258.

¹⁶⁶ NJW 2011, 3082 (BGH Urteil vom 19.07.2011 – X ZR 140/10); Tonner, Schuldrecht, 3. Aufl. 2013, §14, S. 133.

¹⁶⁷ ჩაჩავა, მოთხოვნისა და მოთხოვნის საფუძვლების კონკურენცია კერძო სამართალში, დის., თსუ, 2010, გვ. 162.

¹⁶⁸ ძლიერიშვილი, ჩუქების გაუქმების საფუძველები და სამართლებრივი შედეგები, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2017, გვ. 119.

ნა მიჩნეული, რომ მხარეთა შორის სადავო ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნით, მჩუქებელმა სასამართლოს ჩუქების ხელშეკრულების დადებიდან 21 წლის შემდეგ მიმართა. საკასაციო პალატამ მიუთითა, რომ იურიდიულ დოქტრინაში გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, სკ-ის 530-ე მუხლის საფუძველზე ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნის ვადის ფარგლები იმგვარად უნდა განიმართოს, რომ ჩუქების გაუქმების მოთხოვნა ხანდაზმულად იქნეს მიჩნეული, თუკი ნაჩუქარი ნივთის გადაცემიდან გასულია 10 წელი (შდრ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ზ. ძლიერიშვილი, 24 მაისი, 2016. <http://www.gccc.ge/wpcontent/uploads/2016/05/Artikel-530.pdf>. სკ-ის 530-ე მუხლის კომენტარი). საკასაციო პალატამ გაიზიარა აღნიშნული მოსაზრება და მიიჩნია, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენის ათვლა საჩუქრის გადაცემიდან თავად სკ-ის 530-ე მუხლში გაცხადებული დანაწესისა და მისი სამართლებრივი შედეგის სპეციფიკურობიდან გამომდინარეობს. ამ შემთხვევაში ჩუქების ხელშეკრულება დადებულია მჩუქებლის ნამდვილი ნების საფუძველზე, მას სურს ნივთის დასაჩუქრებულისათვის გადაცემა, ხოლო შემდგომში ნივთის უკუგამოთხოვის მოთხოვნა განპირობებულია არა დასაჩუქრებულის მიერ მჩუქებლის უფლების ხელყოფით, არამედ მჩუქებლის მატერიალური მდგომარეობის იმგვარი დამძიმებით, რაც ჩუქების უსასყიდლო ბუნების გათვალისწინებით, ამართლებს ნივთის მჩუქებლის საკუთრებაში დაბრუნებას, ისიც მაშინ, თუ გამოირკვევა, რომ ნივთის მჩუქებლისათვის დაბრუნება დასაჩუქრებულს არ ჩააყენებს მძიმე მდგომარეობაში. სკ-ის 130 I მუხლი ხანდაზმულობის ვადის ათვლას უფლების ხელყოფას და უფლების ხელყოფის თაობაზე კრედიტორის ინფორმირების დროს უკავშირებს, რაც სკ-ის 530-ე მუხლის შემადგენლობას არ მიესადაგება. სკ-ის 130 I მუხლით ხანდაზმულობის ვადის დენის ბმა დროსთან, როდესაც პირმა შეიტყო უფლების დარღვევის თაობაზე, ემსახურება მიზანს - დამრღვევს ჰქონდეს მოლოდინი, რომ ვალდებულების შეუსრულებლობის ან სხვისი რომელიმე სამოქალაქო უფლების ხელყოფის შემთხვევაში მას დაეკის-

რება პასუხისმგებლობა, თუკი კრედიტორი უფლების დარღვევის თაობაზე შეტყობიდან კანონმდებლობით განსაზღვრული ხანდაზმულობის ვადის დაცვით სასამართლოს შესაბამისი მოთხოვნით მიმართავს. ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში უნდა იკვეთებოდეს ერთი პირის დაცვის ღირსი იურიდიული ინტერესის წინააღმდეგ მეორე პირის მოქმედება ან უმოქმედობა. სკ-ის 530-ე მუხლით დადგენილი მონესრიგების ფარგლებში მჩუქებლისა და დასაჩუქრებულის სამართლებრივი მდგომარეობის ნონასწორობისა და ბალანსის დაცვის მიზნიდან გამომდინარე, საკასაციო პალატამ მიიჩნია, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენის ათვლის წერტილი ჩუქების ხელშეკრულების საფუძველზე მჩუქებლის განკარგვის სფეროდან ნივთის დასაჩუქრებულის განკარგვის სფეროში გადასვლას, ნივთის გადაცემას, უნდა დაუკავშირდეს, ვინაიდან ნივთის გამოთხოვის მიზანი ემსახურება ნივთის გაჩუქებით განცდილი დანაკლისის უკუგებას მძიმე მატერიალური ყოფის ფონზე. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ თავისი არსით, მჩუქებლის მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნა ერთბაშად არ ხდება, ეს ხანგრძლივი პროცესია და ერთი კონკრეტული მომენტის განსაზღვრა ამ საფუძველით ჩუქების ხელშეკრულების გასაუქმებლად ერთმნიშვნელოვნად განჭვრეტადი არაა, რაც კიდევ უფრო ასაბუთებს ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის სამართლებრივ კავშირს საჩუქრის გადაცემის აქტთან. ამასთან, გაუმართლებელია დასაჩუქრებულს მუდმივად ჰქონდეს მოლოდინი მჩუქებლის მდგომარეობის გაურესების შემთხვევაში საჩუქრის უკუგამოთხოვის თაობაზე.¹⁶⁹

„რაც შეეხება მოპასუხის მითითებას ხანდაზმულობაზე, საკასაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ იგი საფუძველს მოკლებულია, ვინაიდან სასამართლო პრაქტიკით 530-ე მუხლით გათვალისწინებული შემთხვევების მიმართ დადგენილია ათწლიანი ხანდაზმულობის ვადა, რომელიც აითვლება ნაჩუქარი ნივთის გადაცე-

¹⁶⁹ სუსგ №ას-572-572-2018, 28 თებერვალი, 2019, პ.9-13.

მიდან, რაც მოცემულ შემთხვევაში სახეზე არ გვაქვს.¹⁷⁰

3. საპროცესო სამართლებრივი ასპექტები

530-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევასთან მიმართებით პრაქტიკული მნიშვნელობის საკითხს წარმოადგენს, თუ ვის შეუძლია მოითხოვოს ჩუქების გაუქმება.

ამ საკითხთან მიმართებით მნიშვნელოვანია საპროცესო სამართლის ისეთი ინსტიტუტი, როგორიცაა სათანადო მხარე.¹⁷¹ არის თუ არა სარჩელის აღმძვრელი პირი სათანადო მოსარჩელე, ეს განისაზღვრება მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმების საფუძველზე.¹⁷² სკ-ის 530-ე მუხლის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება იმგვარი დასკვნის გაკეთება, რომ ჩუქების გაუქმების მოთხოვნის უფლება აქვს მხოლოდ მჩუქებელს და ეს უფლება არ გადადის მემკვიდრეობით. „ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნის უფლება, მჩუქებლის მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენის გამო, პირადი ხასიათისაა და მხოლოდ მჩუქებელს შეიძლება ეკუთვნოდეს.“¹⁷³

„სკ-ის 530-ე მუხლი მჩუქებლის და არა მის კმაყოფაზე მყოფი პირის კუთვნილი ნორმაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ შესაბამისი ფაქტობრივ-სამართლებრივი წინაპირობების დამტკიცების შემთხვევაში, დასაჩუქრებულის წინააღმდეგ, მოთხოვნის წაყენების უფლება მხოლოდ მჩუქებელს აქვს და ნორმის დეფინიციაში მითითებული ერთ-ერთი წინაპირობა, რომელიც მჩუქებლის გარდა, მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენის შეუძლებლობასაც ეხება, არ წარმოუშობს ამ უკანასკნელთ დასაჩუქრებულისაგან ნაჩუქარი ქონების მოთხოვნის უფლებას.“¹⁷⁴

როგორ უნდა გადაწყდეს საკითხი იმ შემთხვევაში, თუკი მჩუქებელმა მძიმე მატერიალურ

მგომარეობის გამო სასამართლო წესით მოითხოვა ჩუქების გაუქმება და ნაჩუქარი ნივთის დაბრუნება დასაჩუქრებულისაგან, მაგრამ საქმის განხილვისას (ან გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ) მჩუქებელი გარდაიცვალა?

530-ე მუხლის ანალიზის საფუძველზე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თუკი ჩუქების გაუქმების შესახებ საქმის განხილვისას მჩუქებელი გარდაიცვალა, საპროცესო უფლებამონაცვლეობა დაუშვებელია და სასამართლომ უნდა შეწყვიტოს საქმის წარმოება. „საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნის უფლება, მჩუქებლის მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენის გამო პირადი ხასიათისაა და მხოლოდ მჩუქებელს შეიძლება ეკუთვნოდეს. მითითებული საფუძველით ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მიზანია მჩუქებლის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესება, რათა მან შეძლოს საკუთარი თავის ან მის კმაყოფაზე მყოფი პირების რჩენა. მჩუქებლის გარდაცვალების შემთხვევაში, ცხადია, ეს მიზანი ვეღარ მიიღწევა. აქედან გამომდინარე, ზემოხსენებული ქონებრივი უფლება მჩუქებლის სამკვიდროში არ შედის და, შესაბამისად, არც მის მემკვიდრეებზე გადადის. შესაბამისად, რადგან მოცემულ შემთხვევაში უფლებამონაცვლეობა მატერიალურ სამართალში არ დაიშვება, დაუშვებელია ასევე საპროცესო უფლებამონაცვლეობაც (სკ-ის 530-ე, 1330-ე მუხლები).“¹⁷⁵ „ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმების მოთხოვნის უფლება, მჩუქებლის მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩენის გამო, პირადი ხასიათისაა და მხოლოდ მჩუქებელს შეიძლება ეკუთვნოდეს.“¹⁷⁶

დასაშვებია თუ არა 530-ე მუხლით გათვალისწინებული გაჩუქებული ნივთის უკან გამოთხოვის უფლების განხორციელება დასაჩუქრებულის გარდაცვალების შემთხვევაში მისი მემკვიდრეების მიმართ? ვფიქრობ, რომ არა. ამგვარი დასკვნის საფუძველია 453-ე, 529-ე, 1306-ე, 1328-ე, 1330-ე მუხლების ანალიზი. თუმცა კი ამ პრობლემის ცალსახად გადაწყვეტის მიზნით სასურველი იქნება, თუკი საქართვე-

¹⁷⁰ სუსგ №ას-1150-2019, 10 ივნისი, 2021, პ.1.4.

¹⁷¹ სუსგ №ას- 1411-1426-2011, 20 ოქტომბერი, 2011.

¹⁷² ძლიერიშვილი, ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებათა სამართლებრივი ბუნება, 2010, გვ. 257.

¹⁷³ სუსგ №ას-359-2020, 03 თებერვალი, 2021, პ.32.

¹⁷⁴ სუსგ №ას-1155-2018, 13 ოქტომბერი, 2021, პ.27; სუსგ №ას-228-218-2016, 03 ივნისი, 2016, პ.39-40.

¹⁷⁵ სუსგ №ას-1050-2019, 09 სექტემბერი, 2019, პ.52.

¹⁷⁶ სუსგ №ას-54-53-2014, 30 აპრილი, 2015, გვ. 8.

ლოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული ჩუქების ხელშეკრულების მომწესრიგებელ ნორმებს დაემატება შემდეგი შინაარსის მქონე დებულება: „დასაჩუქრებულის გარდაც-

ვალების შემთხვევაში ჩუქების გაუქმება დაუშვებელია“ (ანალოგიურ დანაწესს ითვალისწინებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 532-ე პარაგრაფი).¹⁷⁷

¹⁷⁷ Koch, in MüKoBGB/Koch, 7. Aufl. 2016, § 532, Rn. 4.; Palandt / Weidenkaff, 74. Aufl. 2015, § 532, Rn. 3.